

ARUZ VEZNİNİN TÜRK ŞİİRİNE TATBİKİNDE BAŞVURULAN İMLÂ/TELAFFUZ TASARRUFLARI VE MAHİYETLERİ

SPELLING/PRONUNCIATION SAVINGS AND PROPERTIES APPLIED IN THE ADAPTATION OF ARUZ PROSODY TO TURKISH POETRY

Mesut Bayram DÜZENLİ *
Şahap BULAK**

Öz

Tanzimat döneminden beri edebiyatçılar, eleştirmenler ve akademik çevrelerce hemen hemen bütün yönleriyle uzun uzadıya tartışılmasına rağmen, bugün aruz vezni ile ilgili çözülmesi gereken birçok sorun bulunmaktadır. Bu sorunların başında “aruz imlâsı”, “imlâsızlık”, “aruz tasarrufları” ve “aruz kusurları” gibi adlarla anılan ve aruz vezninin Türk şiirine tatbikinde yaşanan güçlükleri aşmak için başvurulan imlâ/teklaffuz tasarrufları gelir. Adlandırılmasında dahi bir kabul birliğı sağlanamayan söz konusu sorun, bugüne kadar çokça tartışılmış; fakat bir çözüme kavuşturulamamıştır. Aruz tasarruflarının enine boyuna tartışılarak konunun açıklığına kavuşturulabilmesi için öncelikle bu veznin, Türk şiirine tatbikinde yaşanan güçlükleri aşmak amacıyla başvurulan bütün imlâ/teklaffuz tasarruflarının tanınması ve tanıtılması gerekir.

Bu çalışmada, aruz vezninin Türk şiirine tatbikinde yaşanan güçlükleri aşmak amacıyla başvurulan imlâ/teklaffuz tasarrufları olan “imâlê, zihâf, tavsîl, tahrîk, teskîn, teşdîd, tahfîf, tezyîd, tenkîs, tebdîl, tefrîk”, öncelikle kelime ve terim anlamları verilerek Klasik şiirin farklı dönemlerinde farklı şairlerinin şiirlerinden seçilen örneklerle bütün yönleriyle tanıtılmıştır. Veznin mısra’â sorunsuz bir şekilde tatbik edilebilmesi için ihtiyaç duyulan açık veya kapalı heceyi elde etmek ya da mısradaki hece fazlalığını veya hece eksikliğini gidermek amacıyla başvurulduğu tespit edilen söz konusu tasarruflar hakkında Türkçe dilbilgisi kuralları çerçevesinde bazı değerlendirmelerde bulunulmuştur. Bu bağlamda, aruzun Türkçeye tatbikinde başvurulan teklaffuz ve imlâ tasarrufları, topyekûn kusur olarak değil, imlâ/teklaffuz çeşitliliğı ve imlâ/teklaffuz sapması olarak iki farklı grupta değerlendirilmiştir. Türkçenin yapısına zarar vermeyen imlâ/teklaffuz tasarrufları caiz olarak değerlendirilerek imlâ/teklaffuz çeşitliliğı; Türkçenin yapısına zarar veren imlâ/teklaffuz tasarrufları ise fahiş olarak değerlendirilerek imlâ/teklaffuz sapması olarak kabul edilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Türkçe, Klasik Türk Şiiri, vezin, aruz vezni, imlâ, teklaffuz, tasarruf.

* Dr. Öğr. Üyesi, Siirt Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Edebiyatı. orcid.org/0000-0003-3479-8244

** Dr. Öğr. Üyesi, Siirt Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yeni Türk Dili. orcid.org/0000-0002-6459-3680

Gönderim Tarihi: 05.01.2018
Kabul Tarihi: 20.02.2018

Abstract

Despite it has been broadly discussed with all aspects by writers, critics and academic circles since Tanzimat era, still today there are many problems about aruz prosody to be solved. At the beginning of the problems, there comes spelling /pronunciation savings referred as 'aruz prosody spelling', 'lack of spelling', 'aruz prosody savings' and 'aruz prosody defects' which are consulted to overcome difficulties faced when adapting aruz prosody measure to Turkish poetry. The case in point, which can not be achieved a consensus even on its denotation, although it has been discussed sizably up to today, hasn't been come to a solution yet. In order to be clear about aruz prosody savings, firstly it is a need to describe and identify all the spelling/pronunciation savings which are consulted to overcome difficulties faced during the application of aruz prosody to Turkish poetry.

In this study spelling-pronunciation terms called 'imale, zihaf, tavsil, tahrik, teskin, teşdid, tahfif, tezyid, tenkis, tebdil, tefrik' which are used in order to overcome difficulties faced while adapting aruz prosody savings to Turkish poetry are introduced with all aspects of word and term meanings via examples of Classical poetry which are chosen from different poet's poems that have been written in different periods. Some assessments were made by staying loyal to structure of Turkish grammar rules on the subject savings, which are needed to obtain the open or closed syllables or eliminate the excessiveness or deficiency of syllables during adaptation of aruz prosody into Turkish. In this regard, spelling and pronunciation savings, which are used in adapting aruz prosody to Turkish, have been evaluated in two different groups, not as total defects, but as spelling/pronunciation variation and spelling/pronunciation deviation. Spelling /pronunciation savings which are not harmful for Turkish structure are evaluated as allowable and accepted as spelling/pronunciation variation; but savings which are harmful for Turkish structure are evaluated as out of sight, are accepted as spelling/pronunciation deviation.

Keywords

Turkish, Classical Turkish poetry, prosody, Arabic prosody, spelling, pronunciation, saving.

1. Giriş

Klasik edebiyat, Tanzimat edebiyatı ile birlikte şekil ve muhteva bakımından tarih sahnesinden çekilmeye başlasa da bu edebiyatın şiir ölçüsü olan aruz vezni, 20. yüzyılın ilk yarısına kadar başarılı bir şekilde kullanılmaya devam etmiştir. Klasik edebiyata, dolayısıyla da aruz veznine ilk hücumlar Tanzimat'la birlikte başlamıştır. Ziya Paşa, “Şiir ve İnşâ” adlı makalesindeki “Bizim tabî olan şiir ve inşâmız taşra halkı ile İstanbul ahâlîsinin avâmı beyninde hâlâ durmaktadır. Bizim şiirimiz hani şâirlerin nâ-mevzûn diye beğenmedikleri avâm şarkıları ve taşralarda ve çöğür şâirleri arasında ‘deyiş’ ve ‘üçleme’ ve ‘kayabaşı’ ta’bir olunan nazımlardır.” (Ziya Paşa 1868) ifadesi ile Klasik şiirin karşısına Halk şiirini koymakla kalmamış; aynı zamanda altı asırdır kullanılan aruz veznini bir çırpıda gayrı millî kabul ederek Türklerin asıl vezninin hece ölçüsü olduğunu ilan etmiştir. Klasik edebiyata ve aruza karşı alınan bu cephe, Namık Kemal’in “Tahrîb-i Harâbât” adlı eserinde, Enderunlu Vâsîf’in şiirini ve şairliğini anlatırken ifade ettiği;

Vâsîf’in eş’ârında cehline delâlet eder hiçbir söz olmadığı gibi Divan’ının nısfından ziyâdesi dahi ‘Olma sokak süpürgesi kadın kadıncık ol!’ musra’ı gibi selâset değil envâ-ı rekâket ile âlûdedir. O da kendi kendine ve zamânın şive-i tekellümüne mutâbık sûrette bir vâdi açmak istemiş; efâ’il-tefâ’il belâsıyla muvaffak olamamış. Vehbî değil İbn-i Kemâl olsa idi yine Nâbî yolunda bir şâir olmasında ihtimâl yok idi. Çünkü Nâbî, sırf Acem mukallidliği, Vâsîf ise yalnızca İstanbul Türkçesi şivesinde şi’r söylemeği iltizâm etmişler. Bu hâle göre Vâsîf, eğer temâyülât-ı mücidânesini evzân-ı Acem yerine parmak hesâbını iltizâm derecesine götürebileydi, milletimizde meşhûr ve muktedir şâir olurdu. (Namık Kemal 1303: 97-98)

sözleriyle daha da genişlemiştir. Manastırlı Fâik’in hece ölçüsünü anlattığı eserine “Türkçe Aruz” adını vermesi ve Ahmed Cevdet Paşa’nın bu esere yazdığı takrizde yer alan düşünceleri, aynı anlayışın devamından başka bir şey değildir.

Aruz veznine karşı çıkanlar, bu itirazlarını çeşitli gerekçelere dayandırırılar. Mesela, Ahmed Reşid Bey, “Şiir Nedir” adlı makalesinde aruzun mahzurlarını ve bu sebeple vazgeçilmesinin lüzumunu dile getirdiği görüşleri aktarırken aruzun asırlardan beri kullanıldığı hâlde Türkçe için yabancı olmaktan kurtulamadığını, çünkü Türkçenin iki dilin tesirinde kalmasına rağmen esas yapısını muhafaza ettiğini; aruz vezninin birtakım imâleleri ihtiva ettiğini, hâlbuki Türkçede med ve imâle bulunmadığını; kullandığımız Arapça ve Farsça kelimelerin imâlesinin şivemize uygun olmadığını, bu yüzden şiirimizin kaidelerini bilmeyenlere göre Türk şiir dilinin yabancı bir dil gibi gelişeceğini söyler. Bunun ise şiirimizdeki duygu ve manayı anlamaya mani olacağını, böylece aruzun bizde kullanılmasının yarar yerine zarar vereceğini ifade eder. (Kolcu 2007: 81-82)

Benzer düşünceleri Ahmed Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ* adlı eseri ile *Türkçe Aruz* adlı esere yazdığı takrizlerinde tekrarlar. O da söz konusu yazılarında, Türk dilinin tabii vezninin parmak hesabı olduğunu, Rum şairlerinin manzumelerinde Fars vezinlerini kullanmak suretiyle Türk lehçesini değiştirdiklerini, Arap aruzu ile Fars aruzunun birbirlerinden farklı birer ilim olduğunu ve Türk şairlerinin Fars vezinlerini tercih ettiklerini söyler. Ahmed Cevdet Paşa, Arap ve Fars aruzunun maksur ve medlerle Arap ve Fars diline uygun olarak düzenlendiğini; oysa Türkçede med olmadığını; (ا، و، ي) “elif, vav, ye” harflerinin hareke görevinde kullanıldığını ve bu harflerin telaffuzda imâle/med görevinde kullanılmayacağını; dolayısıyla Türk şiirine Arap ve Fars vezinlerini tatbik etmenin mümkün olmadığını; nitekim Rum şairlerinin Osmanlı şiirine Arap ve Fars vezinlerini tatbik etmekle kelimelerin sonundan başka,

baş taraflarını bile meddeylemek zorunda kaldıklarını ifade ederek Süleyman Çelebi'nin;

*Allâh adı olsa her işün öni
Hergiz ebter olmaya anun sonı*

beytini örnek olarak verir. Ahmed Cevdet Paşa, bu beytin hece bakımından doğru olduğunu; ancak Fars vezni üzere takti edilse "Allâh" lafzının kısa ve "adı" kelimesinin hem başının hem de sonunun imâleli okunacağını; bunun ise Türk lehçesini bozacağını dile getirir. (Kolcu 2007: 71-73)

Diğer taraftan Fuad Köprülü ve Haluk İpekten, aruza dair eser yazan müelliflerin Klasik Türk nazmına mahsus aruz kaidelerini tespitte lüzum görmediğini; Türk edebiyatında Arap ve İran aruz kaide ve kalıpları hakkında bilgi veren bazı kitap ve risaleler yazılmış olmakla birlikte, Arap ve İran edebiyatında olduğu gibi aruz ölçülerini inceleyen, tartışarak yeniden düzenlemeye çalışan ve Türk diline uygun yeni bahir ya da kalıplar öneren yazarlar çıkmadığı için bu ölçünün uygulanmasının yalnızca onu kullanan şairlere kaldığını; Türk şairlerinin de Türkçeyi böylesine yabancı bir şiir ölçüsü içinde söylemede büyük güçlüklerle karşılaştıklarını; ancak pek çok hata, zorlama, uzatma ve kısaltmalarla Türkçeyi bu ölçüye uydurmaya çalıştıklarını söylemişlerdir. (Köprülü 1978: 649; İpekten 2008: 140-141)

İranlılar, Araplardan aruzu alırken bu veznin Arap şiirinde olan önemli beş bahrini, Fars dilinin yapısına uygun bulmadıkları için almamış; bunların yerine, Farsçanın yapısı ve tabii ahengine uygun yeni bahir ve vezinler bulma yoluna gitmişlerdir. Ayrıca, Fars şiirine tatbikinde Arapça ve Farsça arasındaki yapı ve köken farklılığının oluşturduğu güçlükleri aşmak için telaffuz ve imlâda birtakım tasarruflara başvurmuşlardır. "İhtiyârât-ı şâiri" terimi ile karşılanan bu tasarruflar zamanla çoğalınca İranlılar, Arap şiirinden alıp uzun yıllar taklidî olarak kullandıkları aruz veznini Farsçanın ses, şekil, kelime ve cümle yapısına göre yeniden ele alarak kendilerine özgü bir aruz oluşturma gayretine girmişlerdir. Nitekim Şemseddîn Muhammed b. Kays, aruz vezninin Farsça dil yapısına göre usul ve esaslarını belirleyip bunu, "El-Mu'cem fi Me'âyiri Eş'âri'l-'Acem" isimli eseriyle kayıt altına almıştır. Böylece, aruz vezninin Fars şiirine tatbikinde yaşanan güçlüklerle çözüm getirilerek aruz vezninin Farsçaya intibakı sağlanmış ve "Aruz aruzu" nun yanı sıra bir "Fars aruzu" oluşturulmuştur. (Köprülü 1999: 332-334; Çetin 1991: 431-432)

İranlıların aruzu bu şekilde kendi şiirlerine uyarlamalarına rağmen, Türk şairleri İran aruzunun "muktedâb, mütedârik, cedîd, karîb ve müşâkil" bahirleri hâricinde kalan bahirlerdeki bazı vezinleri seçerek almışlar ve bunları işlemekle yetinmişlerdir. (Çetin 1991: 431-432)¹ Hâl böyle olunca, yapı ve köken bakımından Arapça ve Farsçadan farklı olan Türkçenin ses, şekil, kelime ve cümle yapısı, Arapça üzerine kurulan ve daha sonra Farsçaya uyarlanan aruz veznine pek uyumlu olmadığından aruz vezninin Türk şiirine tatbikinde karşılaşılan güçlükleri aşmak için bazı imlâ ve telaffuz tasarruflarına başvurulmuştur. Bir sistematığı yazılmadığından bireysel girişimlerden ibaret kalan bu tasarruflar, bireyselliği aşip aruz veznini kullanan bütün şairleri bağlayan bir sisteme dönüştürmüştür.

Tanzimat döneminden bugüne kadar edebiyatçılar, eleştirmenler ve akademik çevrelerce hemen hemen bütün yönleriyle uzun uzadıya tartışılmasına rağmen, bugün aruz vezni ile ilgili çözülmesi gereken birçok sorun bulunmaktadır. Bu sorunların başında şüphesiz "aruz imlâsı", "imlâsızlık", "aruz tasarrufları" ve "aruz kusurları" gibi adlarla anılan ve aruz vezninin Türk

¹ Rıza Nur, "Türk Aruzu" adlı makalesinde Arap ve Acem aruzlarını araştırdığını; Türklerin kullandığı aruzun her ikisinden de farklı olduğunu; bunun da aruzun millileştiğinin bir göstergesi olduğunu söyler. Rıza Nur, Türklerin bu ölçüyü kullanırken kendi kullanabilecekleri aruzu kendilerinin ortaya koyduklarını ifade ederek aruzun Acemlerden hiçbir değişiklik yapılmadan alındığı düşüncesine karşı çıkar. (Kahraman, 1996: 171-172)

şiiirine tatbikinde ² yaşanan güçlükleri aşmak için başvurulan imlâ/telaffuz tasarrufları gelir. ³ Adlandırılmasında dahi bir kabul birliği sağlanamayan söz konusu sorunlar, bugüne kadar çokça tartışılmış; fakat bir çözüme kavuşturulamamıştır. Bunun en önemli sebebi, aslında ülkemizdeki bilimsel araştırmaların genel sorunu olan yöntem sorunu, daha doğrusu yöntemsizlik sorunudur. Aruz vezninin Türk şiiirine tatbikinde karşılaşılan güçlükleri aşabilmek için başvurulan imlâ/telaffuz tasarrufları hakkında yapılan araştırmalardan da bu sebeple herhangi bir netice elde edilememektedir.

Türkçe, yapı ve köken bakımından Arapçadan farklı olduğundan Arapçaya ait metrik bir sistemden oluşan aruz vezninin Türk şiiirine tatbiki kolay olmamıştır. Şairler, bu mecrada karşılaştıkları sorunları aşmak için bazı tasarruflarda bulunmuşlardır. Arap ve Fars şairlerin, aruz vezniyle ilgili karşılaştığı güçlükleri aşmak için başvurduğu imlâ/telaffuz tasarrufları tabii karşılanırken aruz vezninin Türk şiiirine tatbikinde Arapça ve Farsça aruz kurallarının esas alınması sebebiyle Türk şairlerinin başvurduğu imlâ/telaffuz tasarrufları genellikle kusur olarak kabul edilmiştir. ⁴ Hâlbuki aruz vezni Türk şiiirine tatbik edilirken Arapça ve Farsça kuralları esas almak doğru olmadığı gibi vicdanî de değildir. Bu konuda sağlıklı tespitlerde bulunabilmek için doğru ve adil bir ölçü belirlenmeli ve aruzun Türk şiiirine tatbiki tartışılırken bu ölçüye göre hareket edilmelidir. Bu ölçü de Türkçe dilbilgisi kurallarıdır. Yani, aruz mecburiyetiyle başvurulan tasarrufları, bir vezin kusuru veya “kıyâsa muhâlefet” ve “galat-ı tahakkümü” adı altında fesahati bozan unsurlar olarak görülmeden önce, bunların konuşma veya yazı dilinde bir kurala isnadının olup olmadığının tespit edilmesi gerekir⁵.

Aruz vezniyle ilgili sorunların konu alındığı araştırmalarda, bu veznin Türk şiiirine tatbikinde başvurulan imlâ/telaffuz tasarruflarından genellikle *med*, *imâle* ve *zihâf* gibi birkaç konu gündeme getirilmekte ve tartışılmaktadır. Bunların dışında aruz tasarrufu sayılabilecek onlarca husus varken sadece bunların tartışılması, mevcut sorunu çözemediği gibi konunun tam manasıyla anlaşılmasını da sağlayamamaktadır. Aruz tasarruflarının enine boyuna tartışılarak konunun açıklığa kavuşturulabilmesi için bu veznin, Türk şiiirine tatbikinde yaşanan güçlükleri aşmak amacıyla başvurulan bütün imlâ/telaffuz tasarruflarının tanınması ve tanıtılması gerekir. Bu amaçla bu çalışmada, aruz vezninin Türkçeye uygulanmasında ortaya çıkan güçlükleri ortadan kaldırmak için yapılan imlâ/telaffuz tasarrufları öncelikle örneklem yardımıyla tanıtılmış, daha sonra bunlar hakkında Türkçe dilbilgisi kuralları çerçevesinde bazı değerlendirmelerde bulunulmuştur. Bu bağlamda, aruzun Türkçeye tatbikinde başvurulan telaffuz ve imlâ tasarrufları, topyekûn kusur olarak değil, *imlâ/telaffuz çeşitliliği* ve *imlâ/telaffuz*

² Bugüne kadar aruzla ilgili yapılan yayınlarda genellikle Türkçenin aruza tatbik edildiği şekilde yanlış bir ifade kullanılmıştır. Hâlbuki söz konusu durumda, esas olan dil olduğu için ölçü dile tatbik edilir. Nitekim aruz vezninin Klasik şiiire tatbikinde yaşanan sorunları aşmak için dilde değil, kelimelerde birtakım imlâ/telaffuz tasarruflarına başvurulmuş ve bu tasarruflar genellikle söz konusu kullanımlarla sınırlı kalmıştır. Bu sebeple bu çalışmada söz konusu ifade, “*aruz vezninin Türk şiiirine tatbiki*” şeklinde kullanılmıştır.

³ Aruz vezninin Türk şiiirine tatbikinde başvurulan tasarrufların bir kısmı imlâ ve telaffuz tasarrufu, bir kısmı ise telaffuz tasarrufundan oluştuğu için bu çalışmada söz konusu tasarruflar imlâ/telaffuz tasarrufları olarak adlandırılmıştır.

⁴ Osmanlı belâgatçilerinden El-Hac İbrahim, A. Cevdet Paşa'nın *Belâgât-ı Osmâniyye* adlı eserine şerh olarak yazdığı *Şerh-i Belâgât* (bs. 1883/84) adlı eserinde, Ebu'n-Necm'in Arap dilinin ileri gelenlerinden olduğu için yapısını değiştirmek suretiyle kelimeyi istediği gibi kullanma hakkına da sahip olduğunu; ancak Abdülhak Hamid'in böyle bir hakkının bulunmadığını dile getirmektedir. (Dağlar 2007: 339-340)

⁵ *Talim-i Edebiyat* müellifi R. Mahmud Ekrem, “Müşkülpesentlik” bahsinde, meşhur ediplerin eserlerindeki kusurlardan pek çoğunun sanatkârlıklarının tabii bir neticesi olduğunu ifade ederek bu durumun onlar için bir noksan olmadığını söyler; müsamaha ile yaklaşmak suretiyle onları vezin ve kafiye gibi şiiirin şekille ilgili katı kurallarının kiskacından kurtarır. Nitekim Ekrem'in, eskilerin “irtikâb” olarak değerlendirdiği kıyasa muhalefet ifadesi yerine, “galat-ı tahakkümü / zorlayıcı yanlış” kavramını kullanması dikkat çekicidir. (R. Mahmud Ekrem, 1299: 68)

sapması olarak iki farklı grupta değerlendirilmiştir. Türkçenin yapısına zarar vermeyen imlâ/telaffuz tasarrufları caiz olarak değerlendirilerek *imlâ/telaffuz çeşitliliği*; Türkçenin yapısına zarar veren imlâ/telaffuz tasarrufları ise fahiş olarak değerlendirilerek *imlâ/telaffuz sapması* olarak kabul edilmiştir.

2. Aruz Vezninin Türk Şiirine Tatbikinde Başvurulan İmlâ/Telaffuz Tasarrufları ve Mahiyetleri

2.1. İmâle

Sözlük anlamı “*meylettirmek, bir tarafa eğmek*” olan imâle, terim olarak “*bir mısra’ı aruz veznine uydurabilmek için esasen kısa olan bir heceyi uzatarak okumak*” anlamına gelir. Zihâfın tersidir. Kısa (açık) hece, imâle ile uzatılarak okununca iki hece (uzun/kapalı) hükmü kazanır. Oğuz Türkçesi yazı dilinde uzun ünlü olmadığından Klasik şiirin özellikle ilk dönemlerinde imâleyle sıkça başvurulmuştur. Türkçede Arapça ve Farsça kelimelerin çoğalması ve şairlerin aruz vezni deneyimlerinin artmasıyla Türk şiirinde imâle giderek azalmış; ancak hiçbir zaman tamamen ortadan kalkmamıştır. (İpekten 2008: 146) Klasik şiirde yapılan imâleler, niteliklerine göre imâle-i memdûde ve imâle-i maksûre olmak üzere ikiye ayrılır.

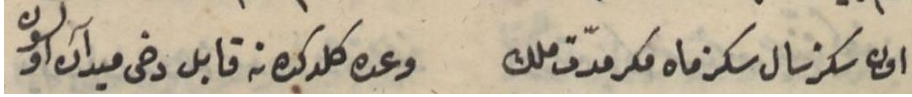
2.1.1. İmâle-i Memdûde (Med/Temdîd)

Aruz kalıbının mısra’a kusursuz uygulanabilmesi için, esasen bir heceden ibaret olan Arapça ve Farsça kelimelerdeki ünsüzle biten uzun ünlülü bir hecenin içerisindeki uzun ünlüden veya iki ünsüzle biten bir hecenin sonundaki iki ünsüzden dolayı, biri uzun (_) ve biri kısa (.) olmak üzere iki hece olarak okumaya imâle-i memdûde denir. İmâle-i memdûde, Arapça ve Farsça kökenli kelimelerdeki “*âb, ân*” (uzun ünlü+ünsüz); “*tâb, mâh*” (ünsüz+uzun ünlü+ünsüz); “*eşk, aşk*” (ünlü+ünsüz+ünsüz) ve “*reşk, derd*” (ünsüz+ünlü+ünsüz+ünsüz) gibi hecelerde yapılır. Esasen tek heceden oluşan bu tür heceler, bir buçuk hece kabul edilir. Med veya temdîd olarak da adlandırılan söz konusu imâle, aruzda mısra’ın ahengini artıran bir unsur olarak görülmektedir⁶. Örneğin Enderunlu Fâzıl’ın III. Selim için yazdığı mersiye’nin 19. beytinde geçen “*sâl*” ve “*mâh*” kelimelerindeki medli hecelerin ses değerlerinin korunarak kullanılması, şiirin ahengini artırmanın dışında, padişahın uzunca bir müddet (on sekiz yıl sekiz ay) Osmanlı tahtında kaldığını vurguladığı için, anlama da olumlu katkı sağlamaktadır:

feilâtün / feilâtün / feilâtün / feilün

On sekiz *sâ* / I sekiz *mâ* / *h* meger müd / det-i mülk

Va’de geldikde ne kâbil dahi meydân olsun (Enderunlu Fâzıl [yz.]: 185a)

Yine, Enderunlu Fâzıl’ın III. Selim için yazdığı mersiyede medli hecelerin buna benzer şekilde kullanıldığı yerler vardır. “*Âh ol cism-i şerîf ol ten-i pâlûze-misâl* (Enderunlu Fâzıl [yz.]: 185b) mısra’ında geçen “*âh*” kelimesi, kendinden sonra ünlü ile başlayan bir kelime gelmesine rağmen vasl yapılmaksızın -vezin gereği- medli okunmalıdır. Bu durum, şair tarafından anlamı güçlendirmek amacıyla kasten yapılmıştır. Zira “*âh*” hecesinin uzun okunması, şairin acısının büyüklüğünü ve derinliğini anlatması bakımından anlamı tamamlamaktadır.

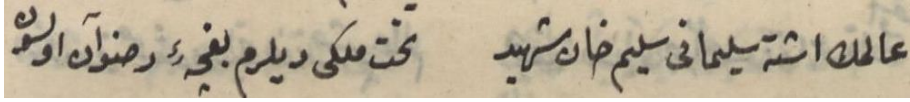
⁶ İmâle-i memdûdenin hece sonlarında yer alan “elif-nun” harfleriyle yapılmadığını belirten Haluk İpekten, bu şekildeki imâle-i memdûdelerin aruz kusuru olarak görüldüğünü söyler (İpekten 2008: 152)

Bununla birlikte, az da olsa, medli heceler orta hece olarak hesap edilmesi gereken yerler vardır. Aşağıdaki beyitte geçen “*Selîm*” kelimesinde böyle durum söz konusudur:

Âlemin iş / te Süleymâ / nı **Selîm** Hâ / n-1 şehîd

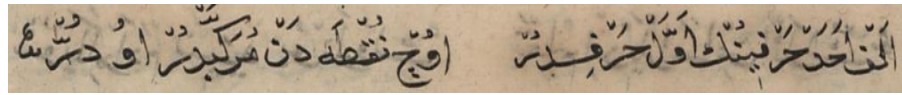
Taht-ı mülkü dilerim bâğçe-i Rıdvân olsun (Enderunlu Fâzıl [yz.]: 185a)

Klasik şiirde, veznin mısra'a sorunsuz tatbiki amacıyla Arapça ve Farsça kelimelerde olduğu gibi, ihtiyaç olması hâlinde, kusur sayılmasına rağmen Türkçe kelimelerde de imâle-i memdûdeye başvurulmuştur. (İpekten 2008: 154) Bu imâleler, eski yazı sisteminde gösterilmesi mümkün ise kelimelerin imlâsında özellikle belirtilmiştir⁷. Böylelikle bazen aruz vezninin mısra'a uygulanmasında yaşanan sorunlar aşılmış, bazen ise bu sorunları aşmanın yanı sıra, mısra anlam olarak da tamamlanmıştır. Örneğin Ârif Hikmet Bey'in, “*Hakk'a karşı duralım êr kişi niyyetine*” mısrasında geçen “*êr*” kelimesinde başvuru imâle-i memdûde, cenaze namazında gür sesle yapılan niyeti hatırlattığı için, bir yandan aruz vezninin mısra'a sorunsuz uygulanabilmesi adına ihtiyaç duyulan hece eksikliğini giderirken diğer yandan mısra'ın anlamını tamamlamıştır.⁸ Aşağıdaki beyitte, *fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün* kalıbını mısra'a sorunsuz uygulayabilmek için Türkçe olmasına rağmen, esasen tek kapalı hece (_) ihtiva eden “*وچ*” “*üç*” kelimesinin ikinci mısra'da med ile bir buçuk hece şeklinde (_ .) okunması gerekmektedir, vezin ancak bu şekilde düzelmektedir:

Elf ehad harfinün evvel harfidür

Üç nokta / dan mürekkebe / dür o dür (b. 1743) (Düzenli 2014: 659; Hüseyin b. Ahmed Sirôzî [yz.]: 158b)

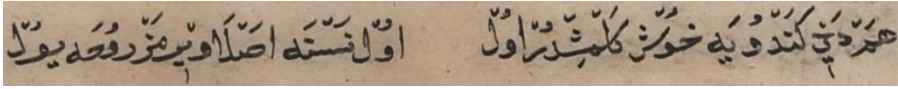
Aşağıdaki beyitte, *fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün* vezni mısra'a sorunsuz tatbik edebilmek için Türkçe olmasına rağmen esasen tek kapalı hece (_) ihtiva eden “*اول*” “*ol*” kelimesinin ikinci mısra'da med ile bir buçuk hece şeklinde (_ .) okunması gerekmektedir. İlk mısra'da yer alan aynı kelimenin uzun okunmasına gerek yoktur. Bu durum, şairin ikinci mısra'da bilinçli bir şekilde medde başvurduğunu göstermektedir:

Hem dahı kendüye hoş gelmişdür ol

Ol nesne / aslâ virmez / rûha yol (b. 4422) (Düzenli 2014: 915; Hüseyin b. Ahmed Sirôzî [yz.]: 158b)

⁷ Şairler, imâlenin gösterilmesinde imlâ harflerinden de yararlanabilmişlerdir ki bununla ilgili “*istihlâf*” adı verilen bir husustan bahsetmekte yarar vardır. İstihlâf, imlâ harflerinin (ا و ی) med harfi hükmünü almasıdır. Bu durumdaki harflere hurûf-ı müstahlefe ismi verilmektedir. İstihlâf ile ilgili Muallim Naci *Istihlâf-ı Edebiyye*'de şu örneği verir: “*Bulsa imkânın hayâlin yâr gelmez yanıma / يانمه / musramdaki “yan / يان”daki müstahlefedir. Hurûf-ı istihlâfın tam aksi ise hurûf-ı ma'zûledir. Istihlâf-ı Edebiyye*'de bununla ilgili olarak şu örnekler verilir: “*Âlem belâya sevk eyler bu ulvî cân (جان) beni*”; “*Hüzne dâir sohbet açdın eyledin mahzûn (محزون) beni*”; “*Ey hod-ârâ eyliyor âyîneler hod-bîn (خدين) seni*” mısralarındaki “*cân / جان*”, “*mahzûn / محزون*” ve “*hod-bîn / خدين*”deki “*elif, vav, ye / اوى*” harfleri ma'zûldür.” (Muallim Naci, 1307: 113-114)

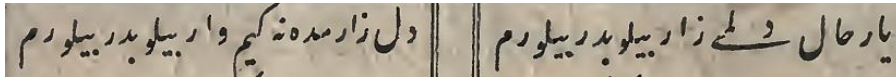
⁸ İsmail Habib Sevük, Namık Kemal'in arkadaşı Arif Hikmet Bey'in bu mısraı beğendiğini ve onu alından öperek tebrik ettiğini söyler. (Saraç, 2008: 113)

Fuzulî'nin, *feilâtün / feilâtün / feilâtün / feilün* vezniyle yazılmış aşağıdaki beyitinde geçen "var" kelimesinde de aynı durum söz konusudur. Türkçe olan bu kelimedeki ünlü, aruz gereği bir buçuk hece oluşturacak şekilde okunmalıdır:

Yâr hâl-i dilimi zâr bilüpdür bilürem

Dil-i zârum / da ne kim vâ / r bilüpdür / bilürem (G 191/1) (Gölpınarlı 1985: 107; Fuzûlî [yz.] 1838: 67)

Uzun ünlü ihtiva etmeyen Türkçe kelimelerde, Arapça ve Farsça kökenli kelimelerdeki "âb, ân" (uzun ünlü+ünsüz) veya "tâb, mâh" (ünsüz+uzun ünlü+ünsüz) benzeri uzun ünlülü hecelerde olduğu gibi imâle-i memdûde yapmak kusur sayılabilir. Vurgu ve tonlama gerekmeyen yerlerde, Türkçe kelimelerdeki ünlülerin uzun telaffuz edilmesi, Türkçenin dil yapısına aykırıdır. Zira, Klasik şiirin dili olan Oğuz Türkçesinde aslî uzun ünlü yoktur. Ancak, dikkat edilirse bu tür kelimelerde, Türkçe kelimelerin Arap alfabesiyle birkaç farklı şekilde yazılabilmesinin sağladığı imkândan faydalanma yoluna gidildiğini görülecektir. "اول", "اوچ" ve "وار" kelimelerinde görüldüğü üzere, imlâ harfi olan / و / ve / ا / harfleri, med harfleri olarak değerlendirilip bu harflerde istihlâf yapılmıştır. Dolayısıyla bu harfler, artık hurûf-ı müstahlefe hükmü almıştır. Bununla birlikte kelimeler, imlâ bakımından mısra'a uygun gibi görünse de telaffuzda kelimelerin uzun okunmasından kaynaklanan kusur ortadan kalkmadığı için bu tasarruflar fahiş olarak görülüp imlâ/telaffuz sapması olarak değerlendirilmelidir.

Arapça ve Farsça kökenli kelimelerdeki "eşk" (ünlü+ünsüz+ünsüz) ve "reşk, derd" gibi (ünsüz+ünlü+ünsüz+ünsüz) hecelerde yapılan imâle-i memdûdenin ise, Türkçe kelimelerde yapılmasının Türkçenin dil yapısı açısından bir sakıncası yoktur. Çünkü Türkçe hece türleri arasında da "alt, üst" (ünlü+ünsüz+ünsüz) ve "dört, kırk" (ünsüz+ünlü+ünsüz+ünsüz) gibi heceler vardır. Bu sebeple, adil bir yaklaşım için nasıl Arapça ve Farsça kökenli kelimelerde yapılan bu tür imâleler caiz görülüyorsa, Türkçe kelimelerde yapılan bu tür imâleler de caiz görülmelidir. Bâkî'nin Kanuni Mersiyesi'nin bir beytinde kullandığı "kırk" kelimesi, gerek anlamı tamamlaması, gerekse Arapça ve Farsça medli kelimelere benzemesi bakımından buradaki med caiz olarak görülmelidir:

mef'ûlü / fâilâtü / mefâilü / fâilün

Halk-ı ci / hâna kırk / sekiz gün tu / yurmadı

Bir hafta êtdi gayrılar ancak bu hâleti (Mersiye 8/4) (Küçük: 59; Bâkî [yz.] 22b)

2.1.2. İmâle-i Maksûre

Oğuz Türkçesi yazı dilinde aslî uzun ünlü bulunmaması ve aruz vezninin sorunsuz tatbikinde uzun ünlülerin önemli olması, bu veznin Türk şiirine tatbikinde birtakım sorunların yaşanmasını beraberinde getirmiştir. Söz konusu sorunları aşmak için Türkçe kelimelerde ihtiyaç duyulan yerlerdeki ünlüler uzatılarak vezinde yaşanan aksaklıklar giderilmeye

çalışılmıştır. *İmâle-i maksûre* adı verilen bu tür uzatmalar yardımı ile aruz ölçüsünün Türk şiirine sorunsuz tatbiki kolaylaşmış; ancak bazen de yersiz kullanımdan dolayı kelimeler tanınmayacak şekillere sokulmuştur.

Aşağıdaki beyitte, *mefâilün / mefâilün / feûlün* kalıbının mısra'a sorunsuz uygulanabilmesi için koyu yazılan heceler, imâle yardımı ile uzun ünlülü okunmalıdır:

İşitdün **i** / se **sözüme** / kulak dut

Gidermegil / **sözümü ku**/lağundan (b. 4) (Mansuroğlu 1956: 4; İz [yz.] 2010: 109)

اشیدوکیسه سوزوده قلق طون کدرماکل سوزومی قوله و کدان

Aşağıdaki beyitte, *mefâilün / mefâilün / feûlün* kalıbının mısra'a sorunsuz uygulanabilmesi için koyu yazılan heceler, imâle ile uzun ünlülü okunmalıdır:

Yol **erenle** / ri **göçüp yo** / la girdi

Döğeyorur / âhir dün**be** / ki servân (b. 12) (Mansuroğlu 1956: 4; İz [yz.] 2010: 109)

بول ار نلری کوچوب بوله کیردی دوکه بورر آخر دنباکی سروان

Aşağıdaki beyitlerde, *feilâtün / mefâilün / feilün* kalıbının mısra'a sorunsuz uygulanabilmesi için koyu yazılan heceler, kısa olmasına rağmen veznin uzun hecelerine denk geldiği için imâleli okunmalıdır:

Gönül **alma** / ğa kıldun âl / iy dost

Ne gönül câ / nı **dahı** al / iy dost (G 10/1) (Biltekin 2003: 113; Tarlan 1942: 75)

کونک الما غه قلدک آل ای دپیت در ککل جان دانی آل ای دپیت

Şol harâmî / gözüne kan / içmek

Emdüğün **süd** / bigi helâl / iy dost (G 10/2) (Biltekin 2003: 113; Tarlan 1942: 75)

شول ای کز حرکت قان اچمک اند گل سندیکي حلال ای دپیت

Klasik şiirin dili olan Oğuz Türkçesinde aslı uzun ünlü olmadığı için yukarıda örnek olarak verilen beyitlerde başvurulan imâle, Türkçenin dil yapısına uygun değildir. Dolayısıyla bu yöntem fahiş olarak görülüp imlâ/telaffuz sapması olarak değerlendirilmelidir. Ancak bazı beyitlerde şairler, vurgu ve tonlama ile imâle yaparken aynı zamanda anlama olumlu katkıda bulunmuşlardır. Örneğin, Nedîm'in aşağıdaki beyitinde, "*döğülmeğe, söğülmeğe, koğulmağa*" kelimelerinin ilk heceleri, tonlamalı olarak okunduğunda şairin çektiği eziyetin tedrici olarak arttığı daha iyi ifade edilmiş olur. Dolayısıyla, vezin gereği uzun okunması gereken söz konusu kısa heceler, tonlu okunmasıyla anlama da olumlu bir katkıda bulunulmuş olur:

mef'ûlü / mefâilü / mefâilü / feûlün

Döğülme / ğe söğülme / ğe koğulma / ğa bi'llâh

Hep kâilim ammâ ki efendim **senin** olsam (G 81/4) (Gölpınarlı 1951: 312; Nedîm [yz.] 1337: 190)

دو کلمه سو کلکه قوغلمه بالله } هب قائم اماکه افندم سنک اولسم

Bu tür imâlelerde şairler, vurgu ve tonlama ile bir yandan anlama olumlu katkıda bulunurken diğer yandan veznin mısra'a uygulanmasında yaşanan sorunları giderme yoluna gitmişlerdir. Buna rağmen, bu tür imâleler de sırf vezin kaygısıyla yapılan imâleler gibi, akademik yayınlarda kusur sayılabilmektedir. Hâlbuki, vurgu ve tonlamayla anlama olumlu katkıda bulunmak bir kusur değil; olsa olsa bir sanattır. Ayrıca, burada aslî olmasa da ikincil bir uzunluk⁹ söz konusudur. Dolayısıyla, bu tür imâleler caiz olarak kabul edilip imlâ/telaffuz çeşitliliği olarak değerlendirilmelidir.

2.2. Zihâf

Sözlük anlamı “aslından uzak tutmak” olan zihâf, terim olarak “uzun okunması gereken bir ünlüyü vezin zarureti sebebiyle kısa okumak” anlamına gelir. İmâlenin tersidir. Oğuz Türkçesi yazı dilinde aslî uzun ünlü olmadığından sadece Arapça ve Farsça kelimelerde zihâf yapılır. Klasik şiirde imâle kadar sık rastlanmayan zihâf, kelimenin asıl ve alışılmış ahengini bozduğu ve kulağa hoş gelmediği gerekçesiyle büyük aruz kusuru sayılmıştır. Klasik şiirde yapılan zihâflar, niteliklerine göre ikiye ayrılır. Birincisi, esasen uzun olan bir ünlüyü, vezin zarureti nedeniyle kısa okumaktır. Asıl zihâf budur. Diğeri ise, imâle-i memdûde yapılacak yerde yapmamaktır. Söz konusu zihâfların ilkinde, ağır kusur sayıldığından, şiirlerde çok fazla rastlanmamaktadır. Ancak, ikinci tür zihâfa, daha küçük kusur sayıldığından, çoğu zaman göz yumulmuştur.

Aşağıdaki beyitte, *feilâtün / feilâtün / feilâtün / feilün* kalıbını mısra'a sorunsuz uygulayabilmek için “غازي” “gâzi” kelimesi uzun ünlülü değil, zihâf ile ikinci ünlüsü kısaltılarak “غاز” “gâzi” şeklinde okunmalıdır: غاز > غازي (gâzi > gâzi).

Kıldı tertîb-i asâkir dahi ta'lîm-i cihâd

Gâziler züm / resine şâ/h-ı şehîdâ / n olsun (Mersiye b. 13) (Enderunlu Fâzıl [yz.]: 165b)

قیدی ترتیب عساکر رضی تعلیم جہاد غازیہ رفو کہ نہ شاہ شہیدان اولو

Aşağıdaki beyitte, *mefâilün / feilâtün / mefâilün / feilün* kalıbını mısra'a sorunsuz uygulayabilmek için “تبارک الله” “tebâreka'llâh” kelimesi, zihâf ile “تبارک الله” “tebâreka'llah” şeklinde; yani lafzâtullahın ikinci hecesindeki uzun ünlü de kısaltılarak okunmalıdır: تبارک الله > تبارک الله (Tebâreka'llâh > Tebâreka'llah)

Nebât-ı la'li sözünden zülâl olur deryâ

Tebâreka'l'lâh eğer şek/ker ise an/cağ ola (G 5/4) (Biltekin 2003: 109; Tarlan 1942: 73)

بناست لعل سزندن زلال انور دنیا تبارک الله اگر شکریہ انجم اولو

Aşağıdaki beyitte geçen “şeftâlû” kelimesi, her ne kadar orijinal imlâsında olduğu gibi, uzun ünlü ile yazılmışsa da vezin gereği kelimenin son hecesinin kısa okunması gerekmektedir. Bu durum, kelimenin halk dilinde kullanılan “şeftâli” şeklini hatıra getirmektedir:

Feilâtün / Feilâtün / Feilâtün / Feilün

⁹ İkincil uzunluk, aslî olmayan; vurgu, tonlama veya ses olayları neticesinde oluşan ünlü uzunluklarıdır.

Yine dış yarısı var sîb-i zenehdânında
 Tâze şeftâ / **lu** yemişler / gibi bostâ / nında
 Gece ağyâr ile mey içdiğine şâhiddir
 Uyhusuzluk eseri nergis-i mestânında (Murabba/1) (Mecmûa-i Şuarâ [yz.]: 153a)

بندیش باره سی وار سبب زخمه انده
 تازه شفتا لوبکشلر گبی لوبستانده
 ییجه انجیار ایلمی ایلدی شاه
 او یهوسوز لوانی نرگس مستانده

Örneklere görüldüğü gibi, Klasik şiirde karşılaşılan zihâfların önemli bir kısmı, uzun ünlülü alıntı kelimelerin konuşma dilinde olduğu gibi kısa ünlülü telaffuzundan oluşmaktadır. Türkçenin kısa heceye meyilli bir dil oluşu, aruzda Arapça ve Farsça asıllı kelimelerin ünlülerinin de kısalmasına sebep olmuştur. Bu tür kelimelerdeki uzun ünlüler, önce konuşma dilinde, zamanla da yazı dilinde yerlerini kısa ünlülere bırakmıştır.

Şeyhî'nin aşağıdaki beyitte, *mef'ûlü / fâilâtü / mefâilü / fâilün* kalıbını mısra'a sorunsuz uygulayabilmek için "نور" "*nûr*" kelimesi, birinci mısradaki aslı şekliyle uzun ünlülü olarak; ikinci mısradaki ise zihâf ile "نر" "*nur*" şeklinde kısa ünlülü olarak okunmalıdır: (nûr > nur):

Ger hüsn-i / bedr **nûr** / na ide mu / kâbele

Yüzi **nu** / rıyla göri / ne şemsü'd-Du / hâ Sühâ (G 1/2) (Biltekin 2003: 106; Tarlan 1942: 70)

کرهسن بدر نور نه ایدده مقابله یوزی نوریدله کور نه شمس الفحی سها

Klasik şiir ile ilgili yayınlarda, aruz vezninin en iyi Tevfik Fikret, Yahya Kemal ve Mehmet Akif tarafından Türk şiirine tatbik edildiği ifade edilir. Ancak, bu şairlerin aruz veznini kusursuz bir şekilde kullandıklarına dair tespit yapılırken konuşma dilinde yaygınlaşan Arapça ve Farsça kelimelerin Türkçeleşmiş şekillerinin zamanla yazı dilinde de kullanılmaya başlaması sebebiyle bu tür kelimelerin şiirde vezin kusuru sayılmaması göz ardı edilmektedir. Söz konusu şairler, bu tür kelimeleri ihtiyaca binaen, bazen aslı şekilleriyle bazen de Türkçeleşmiş şekilleriyle kullanabilmişlerdir. Mesela, Mehmet Akif'in *mefâilün / feilâtün / mefâilün / feilün* vezniyle yazdığı aşağıdaki beytinde, veznin hatasız olması için "مزار" "*mezâr*" kelimesinin aslı şekliyle; yani "-zâr" hecesinin uzun ünlülü okunması gerekmektedir:

Koşarken Avrupa ta'cile ihtizârımızı

İçerde bir / sürü hâin / kazar **mezâ** / rımızı (Ersoy 2009: 326)

Mehmed Akif'in aynı kelimeyi, aşağıdaki beyitte konuşma dilindeki gibi "*mezar*" şeklinde kullandığı görülmektedir:

feilâtün / feilâtün / feilâtün / feilün

Kâh olur kör gibi çarpar sıvasız bir duvara

Kâh olur mür / de şuâ'â / tı düşer bir / **mezara** (Ersoy 2009: 76)

Örneklere görüldüğü üzere Mehmet Akif, "*mezâr*" kelimesindeki /a/ ünlüsünü hem uzun

ve hem de kısa telaffuzla kullanabilmiştir. Bu durum kusur sayılmamıştır. Oysa bu kullanım şekli, yani uzun ünlülü bir kelimenin, vezin sorununu gidermek için konuşma dilinde olduğu gibi kısa ünlülü şeklinin kullanılması, -mesela Şeyhî'nin yaşadığı dönemde- Klasik şiirin kurallarını belirleyen belagatçiler tarafından zihâf kusuru olarak kabul edilecek; kelimeler, dilbilgisi kurallarına aykırı kullanımları sebebiyle fesahat dairesinden çıkmış sayılacaktı. Bu bakımdan, eğer Klasik şairlere -tıpkı Mehmet Akif ve muasırları gibi- kelimelerin hem imlâ hem de telaffuz şekillerini kullanma imkânı verilmiş olsaydı, bugün, bilhassa ilk dönem şiirlerinde, başta zihâf ve imâle olmak üzere aruzla ilgili bazı kusurlardan söz ediliyor olmayacaktı.¹⁰

Klasik şiirin dili olan Oğuz Türkçesi yazı dili, konuşma dili üzerine kurulan bir yazı dilidir. Bu durum dikkate alındığında Türkçenin dil yapısına aykırı olmamak kaydıyla konuşma dilinden faydalanılarak yapılan zihâflar kusur olarak kabul edilmemeli, bilakis caiz olarak görülerek telaffuz çeşitliliği kapsamında değerlendirilmelidir.

2.3. Tavsîl (Vasl)

Sözlük anlamı “ulaştırmak, birleştirmek” olan tavsîl, aruz vezni terimi olarak “ünsüz harf ile biten bir kelimenin sonundaki ünsüz harfi, kendisinden sonra gelen ve ünlü harf ile başlayan kelimenin başındaki ünlü harfe bağlayıp iki kelimeyi birleştirip okumak” anlamına gelir. Klasik şiirde tavsîle hem ahenk unsuru olarak hem de veznin mısra'a uygulamasında ortaya çıkan aksaklıkları gidermek amacıyla başvurulmuştur.

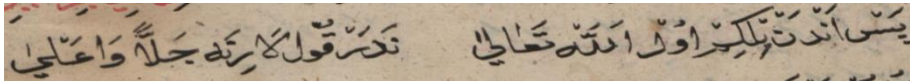
Ünlü harflerle başlayan kelimelerde yapılan tavsîl, /l/ /ç/ /v/ (“elif” “ayn” ve “he”) başlayan kelimelerde de yapılmıştır. /l/ “elif” ile başlayan kelimelerle yapılan tavsîle “vasl-ı hemze”, /ç/ “ayn” ile başlayan kelimelerle yapılan tavsîle “vasl-ı ayn”, /v/ “he” ile başlayan kelimelerle başlayan kelimelerle yapılan tavsîle “vasl-ı he” denir. (İpekten 2008: 144) Klasik şiirde başvuru tavsîller arasında yapıca fark vardır. /l/ “elif” ünlü, /ç/ “ayn” ve /v/ “hâ” ünsüz harftir. Bunlar içerisinde en hafif olan “vasl-ı hemze” şairler tarafından çok kullanılmış, Türkçede olmayan /ç/harfinin telaffuzu ünlü harf gibi yapıldığından “vasl-ı ayn” a bir dereceye kadar göz yumulmuş, kulağa hoş gelmeyen bir ses verdiği gibi söyleme zorluğu da oluşturan /v/ ünsüzü ile vasl yapmak ise büyük kusur sayılmıştır. Fakat bazı şiirlerde buna rağmen “vasl-ı he” yapmak zorunda kalınmıştır.

Tavsîl, şiirde akıcılığı, dolayısıyla ahengi artıran bir unsurdur. Aşağıdaki beyitte, tavsîl örnekleri yer almaktadır:

mefâilün / mefâilün / feûlün

Pes andan kim / bil ol Allâh / Te'âlâ

Ne der kullarına Cellen ü A'lâ (b. 1045) (Düzenli 2014: 596; Hüseyin b. Ahmed Sirôzî [yz.]: 38b)

Tavsîlin uygulanmaması, “sekt” kusurunun ortaya çıkmasına sebep olduğu için ahenge de ket vurmaktadır. Aşağıdaki beyitlerde vaslın yapılmamasından kaynaklanan sekt kusurlarına dair örnekler yer almaktadır:

¹⁰ Aruz vezninin Türk diline tatbikinde yaşanan sıkıntının bir diğer sebebi, Türkçeye uygun aruz bahirlerinin oluşturulmamasıdır ki bununla ilgili olarak çalışmanın başında araştırmacıların görüşleri aktarılmıştı. Bu bağlamda, A. Hamid Tarhan'ın Türkçeye uygun yeni aruz vezinleri bulma arayışları da bilinmektedir. Mesela “Anadolu” gibi bazı kelimelerin aruz vezninde kullanılmaması sebebiyle Tarhan, “fefeilâtün ve mütefeilâtün” gibi vezinler icat etmiş ve bunu *Yâdigâr-ı Harb* adlı eserinde kullanmıştır. (Kolcu 2007: 60)

feilâtün / feilâtün / feilâtün / feilün

Âlemin en / füs ü âfâ / kî perîşâ / n olsun (Mersiye b. 1/b) (Enderunlu Fâzıl [yz.]: 184b)

فلكه قبه فيروزه سي ويرانه اوسون عالمك النفس واقاتي برشان اوسون

feilâtün / feilâtün / feilâtün / feilün

Düşmeye şeb / nem-i ter es / meye hoş bâ / d-ı seher (Mersiye b. 5/a) (Enderunlu Fâzıl [yz.]: 185a)

دوشميه شبنم تر اشيه خوش بارسي نه كلي تازنه نه بيل نه گلستان اولسون

Divan şiirinde, şairlerin genellikle dikkate almadığı “vasl-ı ayn” adı verilen bir kural daha bulunmaktadır. Bu kurala göre, ünsüzle biten kelimedenden sonra “ayn” harfiyle başlayan kelime gelirse vasl yapılmaz. Aşağıdaki mısralarda bu kurala uyulduğu görülmektedir:

feilâtün / feilâtün / feilâtün / feilün

Rûz-ı mahşer / görelim ‘â / leme dîvâ / n olsun (Mersiye b. 6/b) (Enderunlu Fâzıl [yz.]: 185a)

ای فلكه ای فلكه ای جوج ستمكاريت دوز محشر كوره لم عالمه ديوان اولسون

feilâtün / feilâtün / feilâtün / feilün

Hazret-i Pâ / dişehîñ ‘öm / rü firâvâ / n olsun (Mersiye b. 32/b) (Enderunlu Fâzıl [yz.]: 185b)

ديلم داربقا تخمه خاقان اولسون حضرت بادشاهك عمرى فراوانه اولسون

Vasl-ı ayn, belagatçiler tarafından kusur kabul edilse de /ع/ harfini, Türkçedeki gibi ünlü olarak değerlendiren şairler buna uymamışlardır.

2.4. Tahrîk

Sözlük anlamı, “kımlatmak, oynatmak, sakın ve atıl bir şeyi harekete getirmek” olan tahrîk, aruz vezni terimi olarak “vezin zaruretiyle esas harekesi sakın olan bir harfi, harekelendirme yoluyla hece eksikliğini gidermek veya kapalı heceyi açık heceye dönüştürerek ihtiyaç duyulan sayı veya nitelikte hece oluşturmak” anlamına gelir. Teskînin tersidir. Şiirde sakın olması gereken harfler, vezin sebebiyle hareke ile okunup hece sayısı artırılır; böylece mısra, vezne uygun hâle getirilir.

Aşağıdaki beyitte şair, *mef’ûlü / mefâilü / mefâilü / feülün* kalıbını mısra’ya sorunsuz uygulayabilmek için “sihîr” kelimesindeki /h/ harfini tahrîk ile konuşma dilinde olduğu gibi “sihîr” şeklinde kullanmıştır: *سيهر > sihir* (sihr > sihir)

Gamzen ci / gere ura / lı tîr-i si / hir iy dost

Güm olmadı benden dem-i âh-ı seher iy dost (G 14/1) (Biltekin 2003: 116; Mecmûa-i Eş’âr [yz.]: 47a)

غذك جگن اورولى تير سهر اي دوست كم اولمدي بندن دم آه سهر اي دوست

Aşağıdaki beyitte ise şair, *feilâtün / feilâtün / feilâtün / feilün* kalıbını mısra'a sorunsuz uygulayabilmek için "أَفُقُ" "ufk" kelimesindeki /ف/ harfini tahrîk ile konuşma dilinde olduğu gibi "أَفُقِي" "ufuk" şeklinde kullanmıştır: *أَفُقُ > ufuk*

Mihr-i garrâ / çıkamazdı / ufuk-ı a' / lâya

İstivâ-yı hatına çekmese hüsni per-gâr (K 1/87) (Varıñoğlu 1997: 211; *Akovaî-zâde Hâtem* [yz.] 1867: 30)

مهر غر اچینه فردی افق اعلايه || استوائی خطبه چکر حسنی پر کار

Türkçede, sonu çift ünsüz ile biten heceler sonundaki ünsüzlerden ilki sızıcı veya akıcı, ikincisi ise patlamalı ünsüzlerden oluşur. Bu kurala uymayan alıntı kelimeler, yalın olarak kullanılırken sonundaki iki ünsüzün arasına bir ünlü girer. Ancak ünlü ile başlayan ek aldıklarında aslî şekilleriyle kullanılır: *sıhr > sıhîr, sıhri; zıkr > zikîr, zikri* gibi. Türkçenin söz konusu ses özelliğine uyduğu hâlde, ünlü türemesi ile kullanılan alıntı kelimeler de vardır: *ufk > ufuk, ufka* gibi. Yukarıdaki beyitlerde, veznin mısra'a sorunsuz bir şekilde uygulanabilmesine yönelik ihtiyaç duyulan sayı ve nitelikte hece elde etmek amacıyla başvurulmuş tahrîk, Türkçenin dil yapısına aykırı değil, bilakis Türkçenin ses özelliklerine uyum sağlamak için oluşan bir durum olduğundan caiz olarak görülüp imlâ/telaffuz çeşitliliği olarak değerlendirilmelidir.

Klasik şiirde başvurulmuş tahrîk örneklerine bakıldığında bu tasarrufun bazen kelimelerin telaffuzunun değişmesine, dolayısıyla şiirin ahenk ve müzikalitesinin bozulmasına sebep olduğu görülür.

Aşağıdaki beyitte şair, *mefâilün / mefâilün / feûlün* kalıbını mısra'a sorunsuz uygulayabilmek için "طَفِيلِيَّت" "tıfiliyyet" kelimesindeki /ف/ harfini tahrîk ile ederek "طَفِيلِيَّت" "tıfiliyyet" şeklinde kullanmıştır. Ayrıca, tahrîk dışında, harekeli okunan hecenin vezin gereği kapalı olması gerektiği için "fi" hecesi de uzatılarak "fi" şeklinde imâleli okunmuştur: *طَفِيلِيَّت > tıfiliyyet*

Tıfiliyyet / de biz ışkun / hûnıyla

Ki bitmişüz olupdur çün ol eyle (b. 3906) (Düzenli 2014: 866; Hüseyin b. Ahmed Sirôzî [yz.]: 104a)

سوديله عشقك اول بر سوزين
که بتميشود اولويد چوت اول ايله
طفيليتك بر عشقك خوت ايله

Aşağıdaki beyitte ise şair, *mef'ûlü / mefâilü / mefâilü / fe'ûlün* kalıbını mısra'a sorunsuz uygulayabilmek için "استانبول" "İstanbûl" kelimesinden önce /ل/ harfi tenkîs ile düşürülmüş daha sonra sakın olan /س/ harfi tahrîk ile /س/ "si" şekline getirilerek ihtiyaç duyulan açık hece elde edilmiştir: *استانبول > Sitanbûl* (İstanbûl > Sitanbûl).

Bu şehri-i / Sitanbûl / ki bî-misl ü / bahâdır

Bir sengine yek-pâre Acem mülkü fedâdır (K 22/1) (Gölpınarlı 1951: 89; Nedîm [yz.] 1337: 57)

بو شهر ستانبول که بی مثل و بهادر
برست نکنه بکساره عجم ملکی فیدادر

Bu türden tahrîkler, kelimelerin imlâ/telaffuzunun değişmesine, dolayısıyla şiirin ahenk ve müzikalitesinin bozulmasına sebep olduğu için fahiş olarak görülüp imlâ/telaffuz sapması olarak değerlendirilmelidir.

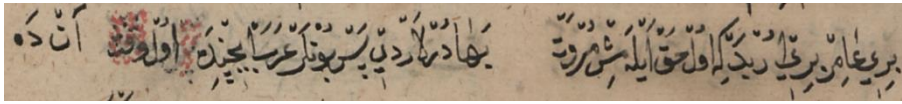
2.5. Teskîn

Sözlük anlamı “sakin kılmak, yatıştırmak, durdurmak” olan teskîn, aruz vezni terimi olarak “vezin zarureti sebebiyle mısradaki hece fazlalığını gidermek veya açık heceyi kapalı heceye dönüştürmek için esasen harekeli olan bir harfi, sakin; yani cezm ile okumak” anlamına gelir. Tahrik tersidir. Klasik şiirde mısra’ın vezne uygun hâle gelmesi için zaman zaman teskîne başvurulmuş; harekeli olan harf sakin okunarak mısra’ın hece sayısı azaltılmış ve böylece mısra’ın vezne uyması sağlanmıştır.

Aşağıdaki beyitte şair, *mefâîlün / mefâîlün / mefâîlün / mefâîlün* kalıbını, mısra’a sorunsuz uygulayabilmek için “مروّت” “mürüvvet” kelimesini teskîn ederek -konuşma dilinde olduğu gibi- “مروت” “mürvet” şeklinde kullanmıştır: مروّت<مروت (mürüvvet>mürvet)

Biri Âmir / biri Erbed / ki ol Hak ey/lemiş mürvet

Bahâdurlardı pes bunlar Arab içinde ol ânda (b. 576) (Düzenli 2014: 551; Hüseyin b. Ahmed Sirôzî [yz.]: 22a)

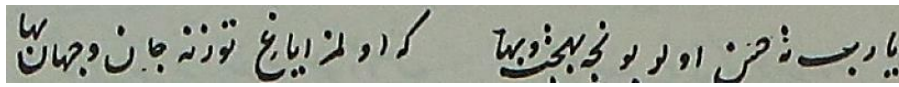

Şair, burada konuşma dilinde olduğu gibi, teskîn yoluyla kelimenin vurgusuz orta hecesini düşürerek veznin mısra’a sorunsuz uygulanabilmesi için ihtiyaç duyulan sayı ve nitelikte hece elde etmiştir. Şair, bunu konuşma dilinden faydalanarak ünlü düşmesi ile tedarik yoluna gitmiştir. Bu bakımdan, verilen örnekte Türkçenin ses, şekil, kelime ve cümle yapısına aykırı herhangi bir durum bulunmamaktadır. Bilakis başvuru yöntem, konuşma dilinde zaten görülen bir durumun yazı diline aktarılmasıdır. Dolayısıyla kelimenin bu kullanımı, caiz olarak görülüp imlâ/telaffuz çeşitliliği olarak değerlendirilmelidir.

Aşağıdaki beyitte şair, *mef’ûlü / fâilâtü / mefâîlü / fâilün* kalıbını mısra’a sorunsuz uygulayabilmek için “که اولمز” (*ki olmaz*) kelimelerini birleştirerek ve /ك/ harfini teskîn ederek Halk şiirinde sık başvuru hece yutumu ile “k’olmaz” şeklinde kullanmıştır: که اولمز (*ki olmaz>k’olmaz*).

Yâ Rab ne hüsn olur bu nice behcet ü bahâ

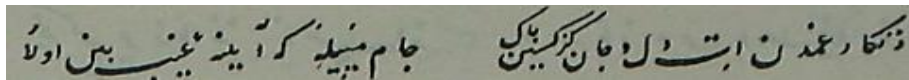
K’olmaz a / yağı tozı / na cân u ci / hân bahâ (G 1/1) (Biltekin 2003: 106; Tarlan 1942: 70)

Aşağıdaki beyitte şair, *mef’ûlü / fâilâtü / mefâîlü / fâilün* kalıbını mısra’a sorunsuz uygulayabilmek için “که آینه” (*ki âyine*) kelimelerini birleştirerek ve /ك/ harfini teskîn ederek Halk şiirinde sık başvuru hece yutumu ile “k’âyine” (*k’âyine*) şeklinde kullanmıştır: که آینه (*ki âyine > k’âyine*)

Jengâr-ı gamdan it dil ü cân gözgüsini pâk

Câm-ı me / y ile k’âyi / ne-i gayb-/ bîn ola (G 2/2) (Biltekin 2003: 107; Tarlan 1942: 71)

Yukarıdaki beyitlerde şair, mısrayı aruz kalıbına uydurabilmek için Halk şiirinde de sık başvuru bir yönteme başvurmuştur. Burada yapılan ünlü ile biten bir kelime ile ünlü ile

başlayan bir kelimenin birleştirilip okunmasıyla yan yana gelen iki ünlüden birinin düşürülmesi veya iki ünlünün kaynaşarak tek ünlüye dönüştürülmesiyle hece eksiltme yoluna gitmektir. Türkçe bir kelime, iki ünlü yan yana gelmediği için söz konusu ünlülerden biri düşürülür veya iki ünlü birleştirilerek tek ünlü hâline getirilir: *kahve altı>kahvaltı*, *cuma ertesi>cumartesi* gibi. Yukarıdaki beyitte şair, Türkçede sık görülen ve birleşik kelime oluşturma yollarından biri hâline gelen bir ses olayından faydalanarak vezin zaruretiyle ihtiyaç duyduğu sayı ve nitelikte hece veya heceler elde etme yoluna gitmiştir. Esasen konuşma dilinde sık görülen söz konusu durumda Türkçenin ses, şekil, kelime ve cümle yapısına aykırı bir durum söz konusu değildir. Dolayısıyla burada başvurulan yöntem caiz olarak görülüp imlâ/telaffuz çeşitliliği olarak değerlendirilmelidir.

Aşağıdaki beyitte ise şair, *mef'ûlü / fâilâtün / mef'ûlü / fâilâtün* kalıbını mısra'a sorunsuz uygulayabilmek için "اولشیدن" (*ulaşalıdan*) kelimesindeki hurûf-ı imlâdan olan /ي/ harfini teskîn ederek hece yutumu ile "اولشیدن" (*ulaşal'dan*) şeklinde kullanmıştır¹¹: اولشیدن > اولشیدن (ulaşalıdan > ulaşal'dan)

Işkına / ulaşal'dan / kevneyn / den kesildüm

Bâlâsına tayanın kendü belâsın ister (G 39/2) (Biltekin 2003: 134; Tarlan 1942: 90)

عشيقه اولشیدن كويندن كسيلم
بالاسنه طيانن كندو بلاس اتر

Şair, bu beyitte veznin mısra'a sorunsuz uygulanabilmesi için bir kelimedeki hurûf-ı imlâdan olan bir harfini teskin ederek ihtiyaç duyulan sayı ve nitelikte hece elde etmiştir. Ancak başvurulan tasarruf, kelimenin toplum hafızasındaki algı ve çağrışımına zarar verecek derecede kelimenin imlâ/telaffuzunun değişmesine, dolayısıyla şiirin ahenk ve müzikalitesinin bozulmasına sebep olduğundan bu tür teskînler fahiş olarak görülüp imlâ/telaffuz sapması olarak değerlendirilmelidir.

2.6. Teşdîd

Sözlük anlamı "şiddetlendirmek, şiddet ve kuvvet vermek" olan teşdîd, aruz terimi olarak "hece eksikliği sebebiyle oluşan vezin aksaklığının önüne geçmek için bir ünsüzü ikiz ünsüz olarak, yani esasen şeddesiz olan bir ünsüzü şeddeli bir şekilde okumak" anlamına gelir. Tahfifin tersidir. Klasik şiirde, hece noksanlığı sebebiyle oluşan vezin aksaklığını gidermek için teşdîde başvurularak mısra da ihtiyaç duyulan yerlerde esasen şeddesiz olan harf, vezin gereği şeddeli olarak okunmuş, böylece fazladan bir hece elde edilerek mısra'ın vezne uyumu sağlanmıştır.

Aşağıdaki beyitte, *fâilâtün / fâilâtün / fâilün* kalıbını mısra'a sorunsuz uygulayabilmek için "شکر" "*şeker*" kelimesi, teşdîd ile "شکر" "*şekker*" şeklinde kullanılarak "ش" "*şe*" açık hecesi, "شك" "*şek*" yapılarak kapalı heceye dönüştürülmüştür: شکر > شك (şeker > şekker)

Yâr elinden zehr hoş ağyârdan

Şekker ü hel / vâ yise nâ-/ hoş gelür (G 40/6) (Biltekin 2003: 135; Tarlan 1942: 91)

يار ابدن زهر خوش اغيار
شكرو طوايه تا خوش كلود

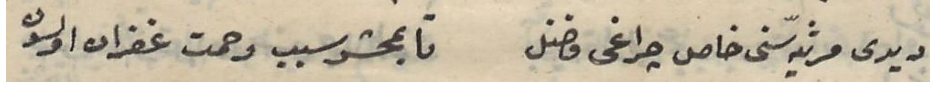
Aşağıdaki beyitte, *feilâtün / feilâtün / feilâtün / feilün* kalıbını mısra'a sorunsuz uygulayabilmek için "مرثيه" (*mersiye*) kelimesi teşdîd ile "مرثيه" (*mersiyye*) şeklinde kullanılarak

¹¹ Burada aynı zamanda tenkîs vardır.

ihtiyaca binaen “س” açık hecesi, “سي” kapalı hecesine dönüştürülmüştür: مرثیه > مَرثِيه (mersiye > mersiyye)

Dedi mersiy / yesini hâs / çerâğı / Fâzıl

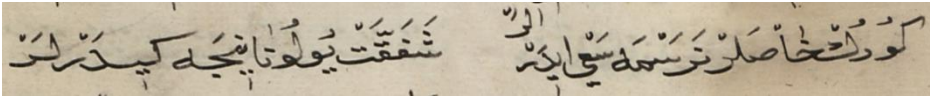
Tâ be-mahşer sebab-i rahmet ü gufrân olsun (Mersiye b. 30) (Enderunlu Fâzıl [yz.]: 185b)

Aşağıdaki beyitte ise, *mefâîlün / mefâîlün / feûlün* kalıbını mısra'a sorunsuz uygulayabilmek için “şefakat” “شَفَقَت” kelimesindeki “kaf / ق” harfinin aslı imlâsında olmadığı hâlde -“fa” hecesinin vezin gereği kapalı olması gerektiği için- şeddeli okunması söz konusudur: شَفَقَت > شَفَقَت (şefakat > şefakkat).

Görün hâslar ne resme sa'y iderler

Şefakkat yo/lına nice / giderler (b. 427) (Düzenli 2014: 551; Hüseyin b. Ahmed Sirôzî [yz.]: 16a)

Her üç beyitte de vezin bakımından ihtiyaç duyulan kapalı heceyi elde etmek maksadıyla teşdîde başvurularak esasen şeddesiz olan kelimeler, mesnetsiz bir değişiklikte şeddeli olarak okunmuştur. Aslı imlâsında şedde olmayan kelimelerdeki herhangi bir harfin vezin gereği şeddeli okunması, Arapçada yerleşik imlâdan sapma olur. Ayrıca, Türkçede şedde olmadığından alıntı kelimelerdeki şeddeli harfler, zamanla tek harfe dönüşür. Burada tam tersi bir durum söz konusudur. Bu sebeple bu tür tasarruflar fahiş olarak görülüp imlâ/telaffuz sapması olarak değerlendirilmelidir.

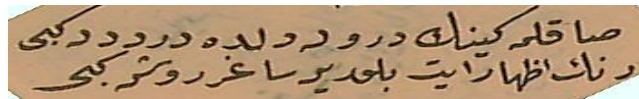
2.7. Tahfif

Sözlük anlamı, “hafifletmek, ağırlığını azaltmak, yükünü azaltmak, kolaylaştırmak” olan tahfif, aruz terimi olarak “vezin aksaklığının önüne geçmek amacıyla ihtiyaç duyulan nitelikte hece elde etmek için esasen şeddeli olan bir ünsüzü şeddesiz bir şekilde okumak” anlamına gelir. Teşdîdin tersidir. Klasik şiirde, vezin zarureti sebebiyle genellikle açık hece oluşturmak için zaman zaman tahfife başvurulmuştur. Böylece, mısra da ihtiyaç duyulan yerlerde, esasen şeddeli olan harfin, vezin gereği şeddesi kaldırılarak istenen nitelikte hece elde edilmiş ve mısra'ın vezne uyumu sağlanmış olur.

Aşağıdaki beyitte, *fâilâtün / fâilâtün / fâilâtün / fâilün* kalıbını mısra'a sorunsuz uygulayabilmek için “بلورين” “billûrîn” kelimesi, tahfif ile “بلورين” (*bilûrîn*) şeklinde kullanılarak “بِل” kapalı hecesi “بِ” şeklinde açık heceye dönüştürülmüştür: بلورين > بلورين (billûrîn > bilûrîn).

Saklama kînin derûn-ı dilde dürd-i den gibi

Reng izhâ / r et bilûrîn / sâgar-ı rû / şen gibi (G 511/1) (Ulucan 2005: 793; (Mecmûa-i Şuarâ [yz.]: 110a)

Aşağıdaki beyitte, *fâilâtün / fâilâtün / fâilâtün / fâilün* kalıbını mısra'a sorunsuz uygulayabilmek için “dürr” kelimesi tahfif ile “dür” şeklinde kullanılarak “نُر” “dür” kapalı

hecesi, “ذ” “dü” şeklinde açık heceye dönüştürülmüştür: در > در (dürr > dür).

Ukde-i ser-rişte-i râz-ı nihânîdir sözüm

Silk-i tesbî / h-i dür-i seb / a'l-mesânî / dir sözüm (K 1/1) (Akkuş 1991: 87; Nef'î 1836: 2)

عقدہ سر رشتہ راز نہایت در سوزم || سلک تسبیح در سبع المثانیہ در سوزم

Aşağıdaki beyitte ise, *feilâtün / feilâtün / feilâtün / feilün* kalıbını mısra'a sorunsuz uygulayabilmek için “خط” “hatt” (çizgi, ayva tüyü, yazı) kelimesi, vezin gereği tahfif ile şeddesiz okunmalıdır: خطنه > خطنه (*hattına > hatına*).

Mihr-i garrâ çıkamazdı ufuk-ı a'lâya

İstivâ-yı / hatına çek/mese hüsnî / per-gâr (K 1/87) (Varışoğlu 1997: 211; *Akovaî-zâde Hâtem* [yz.] 1867: 30)

مهر غر اچیتہ فردی افق اعلاہیہ || استوائی خطبہ چک حسنی پر کار

Her üç beyitte de veznin mısra'a sorunsuz uygulanabilmesi için kapalı hecelerin açık heceye dönüştürülmesi gerekmektedir. Bu sebeple tahfife başvurularak esasen şeddeli olan kelimeler, konuşma dilinde olduğu gibi şeddesiz olarak okunmuştur. Türkçede şedde olmadığından alıntı kelimelerdeki şeddeli harfler, konuşma dilinde genellikle tek harfe dönüşür. Burada başvurulan yöntemde, konuşma dilindeki bu özellikten faydalanılmıştır. Kelimelerin benzerleriyle karıştırılmasına, anlamının daralmasına veya bozulmasına sebebiyet vermediği sürece, bu tür tasarrufların caiz olarak görülüp imlâ çeşitliliği olarak değerlendirilmesi doğru olacaktır.

2.8. Tezyîd

Sözlük anlamı “ziyadeleştirmek, çoğaltmak, arttırmak” olan tezyîd, aruz terimi olarak “veznin mısra'a sorunsuz bir şekilde uygulanabilmesi için ihtiyaç duyulan yerlerde kelimelere harf ilave etmek” anlamına gelir. Tenkîsin tersidir. Aruz veznini Türk şiirine tatbik ederken ortaya çıkan sorunları aşmak için başvurulan yollardan biri olan tezyîd, bazen hece noksanlığını gidermek, bazen de açık heceyi kapalı hece hâline getirmek için yapılır.

Aşağıdaki beyitte, *fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün* kalıbını mısra'a sorunsuz uygulayabilmek için “bir” kelimesinin önce imlâsına uygun olarak “بر” şeklinde ikincisinde ise tezyîd ile “بیر” şeklinde bir buçuk hece (_ .) okunması gerekir¹². Vezin ancak bu şekilde düzelmektedir. Aynı mısra'ın başında yer alan “bir” kelimesi aslî imlâsıyla yazılmıştır. Bu durum, şairin kelimelerin yazılışını imlâdan ziyade aruz veznine göre ayarladığını göstermektedir.

Bir vücûd u / bîr varlık / dur hemân

Kim kopar bundan görünür her zamân (b. 5318) (Düzenli 2014: 1000; Hüseyin b. Ahmed Sirôzî [yz.]: 190a)

بِرْ وَجُودُ وَيُرْ وَأَدَلِقْ دَرْ هَمَانْ
كَمْ قَوِيَا زَبُونَدَنْ كَوْرُو تُوْدَهَرْدَ مَانْ

Burada şair, esasen tek kapalı heceden oluşan “bir” kelimesini /ي/ (y)'li yazarak bir buçuk hece hâline getirmek suretiyle veznin sorunsuz uygulanabilmesi için ihtiyaç duyduğu sayı ve

¹² Burada aynı zamanda med vardır.

nitelikte hece elde etme yoluna gitmiştir. Tezyîd yapılırken esasen kısa olan bir ünlü uzun ünlüye dönüştürüldüğü için aslî uzun ünlüsü olmayan Oğuz Türkçesi yazı dilinin yapısına aykırı bir durum ortaya çıktığından yapılan tasarruf, fahiş görülüp imlâ/telaffuz sapması olarak değerlendirilmelidir.

Aşağıdaki beyitte şair, *mef'ûlü / mefâîlü / mefâîlün / feûlün* kalıbının mısra'a sorunsuz uygulanabilmesi için "کویکه" "*kûyuğa*" kelimesi, tezyîd ile "کویوکه" "*kûyûğa*" şeklinde yazılmış; böylece "ی" "yu" açık hecesi, و / harfi eklenerek "یو" "yû" kapalı bir hecesine dönüştürülmüştür: کویکه > کویوکه (*kûyuğa* > *kûyûğa*). Böylece, tavsîl sonrası açık hâle gelen hecenin kapalı hâlinin devam ettirilmesi sağlanmıştır.

Vardı se/r-i kûyuğa / kim oldu dil-i miskîn

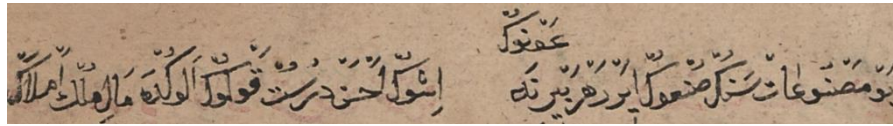
Gelmez ki alam bâd-ı sabâdan haber ey dost (Nazîre-i Safî, G/4) (Mecmûa-i Eş'âr [yz.]: 47b)

Aşağıdaki beyitte ise, *mefâîlün / mefâîlün / mefâîlün / mefâîlün* kalıbını mısra'a sorunsuz uygulayabilmek için "صنعوك، اشوك قولوك" "*sun'un, işün, kavlün*" kelimelerinde yer alan teklik 2. kişi iyelik eki /ئ/ ve /و/ harfi ile yazılarak vasl yapılırken oluşan açık (kısa) hece, tekrar kapalı (uzun) hece yapılmak istenmiştir. Oysa aynı beyitte geçen "senün / سنك " kelimesindeki teklik 2. kişi iyelik eki /و/ harfi ile yazılmamıştır. Bu durum, şairin kelimelerin yazılışında aruz vezni dikkate aldığını göstermektedir:

Bu masnûât **senün** sun'un irer her birine avnün

İşün ahsen dürüst kavlüñ elünde mâl ü mülk emlâk (b. 15) (Düzenli 2014: 497; Hüseyin b. Ahmed Sirôzî [yz.]: 2a)

Her iki örnekteki tezyîdde, -esasen kısa olan bir ünlü uzun ünlüye dönüştürüldüğü için aslî uzun ünlüsü olmayan Oğuz Türkçesi yazı dilinin yapısına aykırı bir durum ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bu tür tasarruflar, fahiş görülüp imlâ/telaffuz sapması olarak değerlendirilmelidir.

2.9. Tenkîs

Sözlük anlamı "noksanlaştırmak, azaltmak, kısmak, eksiltmek, indirmek" olan tenkîs, aruz terimi olarak "bir mısra'ın vezne uygun hâle getirilebilmesi için ihtiyaç duyulan yerde kelimelerden harf eksiltmek" anlamına gelir. Tezyîdin tersidir. Klasik şiirde, aruz veznini Türk şiirine tatbik ederken ihtiyaç duyulan yerlerde fazla hecenin atılması veya kapalı hecenin açık hece hâline getirilmesi için tenkîse başvurulmuştur. Böylece, harf eksiltmek yoluyla istenen sayı ve nitelikte hece elde edilerek mısralar vezne uygun hâle getirilmiş olur.

Aşağıdaki beyitte şair, *mefâîlün / mefâîlün / feûlün* kalıbını mısra'a sorunsuz uygulayabilmek için "گناه" "*günâh*" kelimesi tenkîs ile "گنه" "*günah*" şeklinde kullanmak suretiyle biri kapalı, biri açık iki hece heceden oluşan "ناه" "*nâh*" hecesini, /ن/ harfini eksiltilecek "نه" "*nah*" şeklinde kapalı heceye dönüştürmüştür: گناه > گنه (*günâh* > *günah*).

Öğüdüm bu / **günah**dan tev/be eyle

Ki îmân kasdın eyler bil ki şeytân (b. 9) (Mansuroğlu 1956: 4; İz [yz.] 2010: 109)

اگودم بو گنه دن توبه ايله که ایمان قصدن ایلر بلکه شیطان

Aşağıdaki beyitte ise şair, *mef'ûlî / mefâilün / fe'ûlün* kalıbını mısra'a sorunsuz uygulayabilmek için "بوستان" "*bûstân*" kelimesini tenkîs ile "بوستان" "*bostân*" şeklinde kullanarak biri kapalı, biri açık iki hece heceden oluşan "بوس" "*bûs*" hecesinden /و/ harfini eksilterek "بس" "*bos*" şeklinde kapalı bir hece elde etmiştir: بوستان > بوستان (*bûstân* > *bostân*).

Perverde -i feyz-i ebr-i fikrin

Bostân-ı / suhan giyâ / h-ı ma'nâ (Kıt'a-i Kebîre 2/10) (Akkuş 1991: 436; Nef'î 1836: 148)

پروردۀ فیض ابر فکرتک || بوستان سخن کیهام معنی

Klasik şiirin dili olan Oğuz Türkçesi yazı dilinde, aslî uzun ünlü olmadığından alıntı kelimelerdeki uzun ünlüler, konuşma dilinde genellikle kısa ünlü olarak telaffuz edilerek Türkçeleşmiştir. Konuşma dilindeki bu durum, zamanla yazı diline de geçmiştir. Nitekim 20. yüzyılın başından itibaren bu tür tenkîsler aruz kusuru sayılmamış; Tevfik Fikret, Yahya Kemal ve Mehmet Akif gibi şairler, bu tür uygulamalarla aruzu Türk şiirine daha iyi tatbik etme imkânı bulmuşlardır. Türkçenin dil yapısına aykırı olmayan; hatta Türkçenin yukarıda sözü geçen özelliğinden kaynaklanan bu tür tenkîsler, Klasik şiirin sadece son dönemi için değil, bütün dönemleri için caiz görülerek imlâ/telaffuz çeşitliliği olarak değerlendirilmelidir.

Aşağıdaki beyitte şair, *mefâilün / mefâilün / fe'ûlün* kalıbını mısra'a sorunsuz uygulayabilmek için aynı kelime ilk mısra'da "ددى" "*dedi*" şeklinde; ikinci mısra'da "ددى" "*dedi*" şeklinde kullanılarak ilkinde açık hece, ikincisinde kapalı hece ihtiyacı giderilmiştir. Şair söz konusu kelimenin iki farklı yazılışını bir arada kullanarak bunu bilinçli yaptığını göstermiştir: ددى-ددى (*dedi~dedi*).

Yine sordı / ana iblîs / **dedi** ben

Ki tâ üç kez / olunca **dé** / di hep ben (b. 1622) (Düzenli 2014: 648; Hüseyin b. Ahmed Sirôzî [yz.]: 58b)

یتده صوردی آکا ایلیر ددی بت کتافخ کز او لجه دیردی هیت بت

Şair, bu beyitte "kapalı é" bulunan bir kelimenin farklı yazılışlarından faydalanarak veznin mısra'a sorunsuz uygulanabilmesi için ihtiyaç duyulan sayı ve nitelikte hece elde etme yoluna gitmiştir. "ver, yer, de-" gibi "kapalı é" barındıran kelimelerin öteden beri bazen /ي/ harfi ile bazen ise bu harf olmadan yazıldığı bilinmektedir. "Kapalı é" konusunu da tartışmalı hâle getiren bu durum, Klasik şiirde işlevsel olarak kullanılmıştır. Şairler, vezin zaruretiyle açık heceye ihtiyaç duyduklarında "kapalı é" ünlüsünü, /ي/ harfi olmadan; kapalı heceye ihtiyaç duyduklarında ise "kapalı é" ünlüsünü, hurûf-ı müstahlefe olarak değerlendirerek /ي/ harfiyle yazma yoluna gitmişlerdir. Fakat burada dikkat edilmesi gereken bir husus vardır. "Kapalı é" ünlüsü, ister /ي/ harfiyle yazılsın ister yazılmasın esasen kısa bir ünlüdür. Burada yapılan tasarrufta olduğu gibi, söz konusu ünlüyü uzun ünlü gibi telaffuz etmek aslî uzun ünlüsü olmayan Oğuz Türkçesi yazı dilinin yapısına aykırı bir durum ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla yapılan tasarruf, fahiş görülüp imlâ/telaffuz sapması olarak değerlendirilmelidir.

Aşağıdaki beyitte ise şair, *mefâilün / mefâilün / feülün* kalıbını mısra'a sorunsuz uygulayabilmek için "اژدها" "ejderhâ" kelimesini tenkîs ile "ژدها" "ejdehâ" şeklinde kullanarak kapalı bir hece olan "تَر" "der" hecesinden ر / harfi eksiltip "د" "de" şeklinde açık bir hece elde etmiştir: اژدها > ژدها (ejderhâ > ejdehâ).

Elinde ej / dehâ olan / asâsı

Yed-i beyzâ dahı Mûsî'bnî İmrân (b. 73) (Mansuroğlu 1956: 8; İz [yz.] 2010: 112)

النده اژدها اولان عصای بد بیضا دخی موسی ابن عمران

Şair, bu beyitte geçen "ejderhâ" kelimesinin hurûf-ı imlâdan olan bir harfini, veznin mısra'a sorunsuz uygulanabilmesi için tenkîs ile ihtiyaç duyulan sayı ve nitelikte hece elde etme yoluna gitmiştir. Ancak başvurulan tasarruf, kelimenin imlâsının dolayısıyla telaffuzunun tanınmasını zorlaştıracak derecede bozulmasına sebep olduğundan bu tür tenkîsler fahiş olarak görülüp imlâ/telaffuz sapması olarak değerlendirilmelidir.

2.10. Tebdîl

Sözlük anlamı, "değiştirmek, başka bir şekil ve surete koymak" olan tebdîl, aruz terimi olarak "veznin sorunsuz bir şekilde mısra'a uygulanabilmesi için ihtiyaç duyulan yerlerde bir kelimedeki iki ünlünün, iki ünsüzün veya bir ünlü ile bir ünsüzün yerinin değiştirilmesi veya kelimedeki bir harfin muadili ile değiştirilmesi yoluyla istenilen nitelikte hece elde etmek" anlamına gelir. Klasik şiirde, vezindeki aksaklığı gidermek için tebdîle başvurularak kelimelerin yapısında birtakım değişiklikler yapılmıştır. Böylece kısa ve açık heceler, uzun ve kapalı; uzun ve kapalı heceler ise, kısa ve açık heceler hâline dönüştürülerek mısralar vezne uygun hâle getirilmiştir.

Aşağıdaki beyitte, *mefâilün / mefâilün / feülün* kalıbını mısra'a sorunsuz uygulayabilmek için "دنیا" "dünyâ" kelimesi tebdîl ile "دنیه" "dünya" şeklinde kullanılarak /v/ harfinin yerine /o/ harfi getirilip kelimedeki uzunluk ortadan kaldırılmıştır: دنیه > دنیا (dünyâ > dünya). Bu işlemin vezin ihtiyacı ile yapıldığı ikinci mısra da aynı kelimenin aslî şekliyle "دنیا" "dünyâ" şeklinde kullanılmasından anlaşılmaktadır:

Niçe bir du / nsar bu dün / ya halkı

Niçe bir olısar dünyâ âbâdân (b. 28) (Mansuroğlu 1956: 5; İz [yz.] 2010: 110)

نیچه بر طور سر بو دنیا خاقی نیچه بر اولسر دنیا آبادان

Aşağıdaki beyitte, *mef'ûlü / mefâilü / mefâilü / feülün* kalıbını mısra'a sorunsuz uygulayabilmek için "یاخود" "yâhud" kelimesi tebdîl ile "یه خود" "yahud" şeklinde kullanılarak /v/ harfinin yerine /o/ harfi getirilerek kelimedeki uzunluk ortadan kaldırılmış ve mısra vezne uygun hâle getirilmiştir: یه خود > یاخود (yâhud > yahud).

Ka'be kapuna varmağa ister bu dil anda

Yâ suyı / yahud topra / ğı benzer çe / ker ey dost (Nazîre-i Sa'dî, G/4) (Mecmûa-i Eş'âr [yz.]: 47b)

کعبه قبوکه وارمغه استر بود لاندک یا صوبی بر خود طبری کنز جکرای

Her iki beyitte de veznin mısra'a sorunsuz uygulanabilmesine yönelik ihtiyaç duyulan sayı ve nitelikte heceyi elde etmek amacıyla tebdîle başvurulmuştur; böylece esasen uzun ünlülü

olan kelimeler, konuşma dilinde olduğu gibi kısa ünlülü olarak okunmuştur. Klasik şiirin dili olan Oğuz Türkçesi yazı dilinde, aslı uzun ünlü olmadığından alıntı kelimelerdeki uzun ünlüler konuşma dilinde genellikle kısa ünlülü olarak telaffuz edilip bu şekilde Türkçeleşmiştir. Konuşma dilindeki bu durum, zamanla yazı diline de geçmiştir. Türkçenin dil yapısına aykırı olmayan; hatta Türkçenin bir özelliğinden kaynaklanan bu tür tebdiller, Klasik şiirin bütün dönemleri için caiz görülerek imlâ/telaffuz çeşitliliği olarak değerlendirilmelidir.

Aşağıdaki beyitte şair, mefâilün / mefâilün / feûlün kalıbını mısra'a sorunsuz uygulayabilmek için "نگاهان / *nâgehân*" kelimesini tebdil ile "نگاهان / *negâhân*" şeklinde kullanarak açık kapalı (. _) ile başlayan te'ileyi kapalı açık (_ .) hâle getirmiştir: نگاهان > *nâgehân* > *negâhân*).

Selâtinler zebûn olur ecelden

Ecel iriş / medin sana / **negâhân** (b. 52) (Mansuroğlu 1956: 7; İz [y.z.] 2010: 111)

سلاطينلر زبون اولور اجل ارشمدن سکا نگاهان

Şair bu beyitte konuşma dilinde sık rastlanan göçüşme (metatez) ile "nâgehân" kelimesindeki iki ünlünün yerini değiştirerek veznin mısra'a sorunsuz uygulanabilmesi için ihtiyaç duyulan sayı ve nitelikte hece elde etme yoluna gitmiştir. Burada başvuru tasarruf, konuşma dilinde sık görüldüğünden kelimenin toplum hafızasındaki algı ve çağrışımına zarar vermemektedir. Bu sebeple bu tür tebdiller caiz olarak görülüp imlâ/telaffuz çeşitliliği olarak değerlendirilmelidir.

Aşağıdaki beyitte ise, fâilâtün / fâilâtün / fâilün kalıbını mısra'a sorunsuz uygulayabilmek için "سيمرغ" / *sîmurg* kelimesi, tebdil ile "سيمرغ" / *sîmruġ* şeklinde kullanılarak harekeli olan / م / harfinin sakin ve sakin olan / ر / harfinin harekeli okunması ile vezne uygun hâle getirilmiştir. Kelimeye ayrıca / و / harfi de ilave edilerek tezyîd yapılmıştır: سيمرغ > *sîmurg* > *sîmruġ*).

Bunca **simruġ**lar senün iy pâdişâh

Var hevânda uçar anlar yâ İlâh (b. 2426) (Düzenli 2014: 726; Hüseyin b. Ahmed Sirôzî [y.z.]: 87b)

بوعيد سيمرغ سناك ايايلا د شاء طاد هوالك اولجا انلا ربا اليه

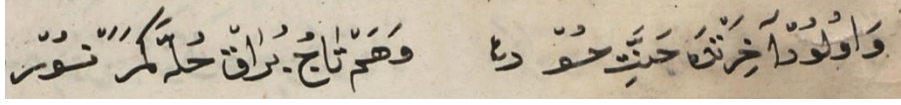
Şair bu beyitte vezin zaruretiyle kelimedeki bir ünlü ile bir ünsüzün yerini değiştirmek suretiyle veznin mısra'a sorunsuz uygulanabilmesi için ihtiyaç duyulan sayı ve nitelikte hece elde etme yoluna gitmiştir. Fakat başvuru tasarruf kelimenin imlâsının dolayısıyla telaffuzunun tanınmasını zorlaştıracak derecede bozulmasına sebep olduğundan bu tür tebdiller fahiş olarak görülüp imlâ/telaffuz sapması olarak değerlendirilmelidir.

2.11. Tefrîk

Sözlük anlamı, "ayırarak, bölmek, araya mesafe koymak" olan tefrîk, aruz terimi olarak "veznin sorunsuz bir şekilde mısra'a uygulanabilmesi için ihtiyaç duyulan yerlerde kelimenin bir kısmını sonraki mısra'a kaydırmak" anlamına gelir. Klasik şiirde, vezni mısra'a sorunsuz bir şekilde uygulayabilmek için başvuru yollardan biri olan tefrîk ile bazı beyitlerin sonundaki kelimeler ve terkipler vezin gereği ikinci mısra'da tamamlanmıştır. Böylece şairler, hem vezni mısra'a sorunsuz uygulamış hem anlamdan feragat etmemiş, hem de kafiye den taviz vermemiştir:

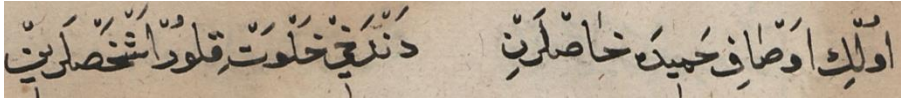
Ve hem bil Hak Te'âlânun her **ismin-**

Den itmişdür eser kullarda kısmın (b. 1062) (Düzenli 2014: 598; Hüseyin b. Ahmed Sirôzî [yz.]: 39a)

Ol ki evsâf-ı hamîde **hâsların-**

Dan dahı halvet kılur eşhâsların (b. 5240) (Düzenli 2014: 993; Hüseyin b. Ahmed Sirôzî [yz.]: 187a)

Şairler, veznin mısra'a sorunsuz bir şekilde uygulanabilmesi için zaman zaman ihtiyaç duydukları yerde, mısra sonuna denk gelen kelimeleri vezne ve kafiyeye uygun gelecek şekilde bölerek kalan kısmını diğer mısra'ın başına getirmek suretiyle tefriğe başvurmuşlardır. Klasik şiir için sıra dışı bir durum olarak görülse de Türkçenin yapısına aykırı bir durum olmadığı sürece tefrik ile yapılan tasarruflar caiz görülerek imlâ/telaffuz çeşitliliği olarak değerlendirilmelidir.

3. Sonuç

Arap şiirine ait bir ahenk unsuru olarak ortaya çıkan aruz vezni, uzun süre uygulandıktan sonra Arapçanın dil yapısı esas alınarak sistemleştirilip bazı kaidelere bağlanmıştır. İslamiyet'ten önce ortaya çıkmasına rağmen aruz vezni, Arapçanın İslamiyet'in dili olması sebebiyle zamanla İslam edebiyatının bir unsuru hüviyetini kazanmış ve İslamiyet'i benimseyen toplumların edebiyatlarına da sirayet etmiştir. Bu kapsamda önce Fars şiirine geçmiştir. Ancak Arapça dil yapısı esas alınarak sistemleştirilen aruz vezninin yapı ve köken bakımından Arapçadan farklı olan Fars şiirine tatbikinde doğal olarak birtakım sorunlar yaşanmıştır. Bu sorunları aşmak için aruz vezninin Arapça dil yapısına göre belirlenen kaideleri, Farsçanın dil yapısı esas alınarak yeniden gözden geçirilmiş; nihayetinde birtakım değişikliklerle Fars aruzu oluşturulmuştur.

İranlılar aracılığıyla İslamiyet'le tanışan Türkler, İslam dinini kabul edip bu medeniyetin dairesine girdiği dönemden itibaren İslam medeniyetinin bir unsuru olarak gördükleri aruz veznini Türk şiirine tatbik etmeye başlamışlardır. Türkler, aruz veznini, kaynağı olan Arap edebiyatından değil, Fars edebiyatından alıp Türk şiirine tatbik ettikleri için Fars aruzunu örnek almıştır. Arapça gibi Farsça da yapı ve köken bakımından Türkçeden farklı olduğu için aruz vezninin Türk şiirine tatbikinde de doğal olarak birtakım güçlükler yaşanmıştır. Şairler bu güçlükleri aşabilmek için birtakım imlâ/telaffuz tasarruflarına başvurmuşlardır. Ancak aruzun Türkçenin dil yapısına göre bir nazariyesi yazılmadığından aruz vezninin Türk şiirine tatbikinde başvurulan imlâ/telaffuz tasarruflarında bir uygulama birliği sağlanamamıştır. Bu sebeple genelleşmeyen bu tasarruflar, şairlerin bireysel girişimleri olarak kalmıştır. Eğer bu tasarruflar, Türkçe'nin ses, şekil, kelime ve cümle yapısına göre yeniden gözden geçirilip bir sisteme dönüştürülerek kayıt altına alınmış olsaydı belki de bugün "Arap aruzu" ve "Fars aruzu" nun yanında "Türk aruzu"ndan da söz etmek mümkün olacaktı. Bu durumda, aruz vezninin Türk şiirine tatbikinde başvurulan imlâ/telaffuz tasarruflarının önemli bir kısmı da

“Türk aruzu” nun özellikleri olarak değerlendirilebilirdi.

Aruz vezninin Türk şiirine tatbikinde yaşanan sorunları aşmak için “imâle, zihâf, tavsîl, tahrîk, teskîn, teşdîd, tahfîf, tezyîd, tenkîs, tebdîl, tefrîk” gibi imlâ/telaffuz tasarruflarına başvurulmuştur. Söz konusu tasarruflara bakıldığında bunların iki temel amaçla yapıldığı görülür. Bunlardan ilki, veznin mısra’ a sorunsuz bir şekilde tatbik edilebilmesi için ihtiyaç duyulan açık veya kapalı heceyi elde etmek; ikincisi ise, mısradaki hece fazlalığını veya hece eksikliğini gidermektir.

Klasik şiirle ilgili yayınlarda, aruz vezniyle ilgili sorunları aşmak için başvuru olan imlâ/telaffuz tasarruflarının önemli bir kısmı kusur olarak görülmüştür. Üstelik bu kanaate varılırken Türkçenin değil, Arapça ve Farsçanın dil yapısı esas alınmıştır. Bu sebeple Arap ve İranlı şairlerin aruz veznini kendi şiirlerine tatbikinde başvurduğu imlâ/telaffuz tasarrufları hoşgörü ile karşılanırken Türk şairlerinin bu tür uygulamaları genellikle kusur olarak görülmüştür. Genellikle belagatçiler tarafından dayatılan bu yaklaşım, doğru olmadığı gibi adil de değildir. Oysa aruz sorunlarını gidermeye yönelik başvuru olan imlâ/telaffuz tasarrufları, yapı ve köken bakımından Türkçeden farklı olan Arapça ve Farsça dilbilgisi kurallarına göre değil, Türkçe dilbilgisi kurallarına göre değerlendirilmeli ve vezin kusuru olarak kabul edilmeden önce söz konusu tasarrufların yazı dili veya konuşma dilindeki herhangi bir kurala isnadının olup olmadığına bakılmalıdır. Türkçenin ses, şekil, kelime, cümle ve anlam bilgisine aykırı olmamak kaydıyla konuşma dili veya yazı dilindeki herhangi bir kurala dayanan imlâ/telaffuz tasarrufları caiz olarak değerlendirilip *imlâ/telaffuz çeşitliliği*; Türkçenin ses, şekil, kelime, cümle ve anlam bilgisine aykırı olan imlâ/telaffuz tasarrufları ise, fahiş olarak değerlendirilip *imlâ/telaffuz sapması* olarak kabul edilmelidir.

Aruz vezninin Türk şiirine tatbikinde karşılaşılan güçlükleri aşmak için en çok başvuru olan yöntem, şüphesiz telaffuzdan yani konuşma dilinden faydalanma yoluna gitmektir. Bu durum, çoğu zaman bir aruz kusuru olarak görülmüş ve hoş karşılanmamıştır. Ancak aruzun Türkçeye tatbikinde konuşma dilinden faydalanma yoluna gidilmesi kusur olarak görülürken önemli bir husus göz ardı edilmektedir. Anadolu’da doğan ve Klasik edebiyatın yazı dili olan Oğuz Türkçesi, konuşma dilinin yazı diline dönüştürülmesi ile oluşturulmuştur. Önce Harezm bölgesine daha sonra Azerbaycan ve Anadolu’ya göç ederek yazı dili muhiti olan Kaşgar ve Harezm bölgesinden uzaklaşan Oğuzlar, zamanla yazı dili ihtiyacı hissedince beraberlerinde getirdikleri Orta Asya yazı dili ve Azerbaycan bölgesinde kullanılan Uygur harfli Doğu Türkçesi yerine, konuşma dilleri olan Oğuz Türkçesi ile yazmaya başlayarak bunu yazı dili hâline getirmişlerdir. Anadolu’da konuşma dili üzerine kurulup gelişen Oğuz yazı dili, bir yandan Orta Asya’dan gelme eski yazı dili kalıntılarından kurtulmaya çalışırken, bir yandan da Oğuz Türkçesine, yani konuşma diline dayalı yeni bir yazı dili olma gayreti içine girmiştir. Bu dönemde yeni filizlenen söz konusu yazı dili henüz ağızların etkisinden kurtulup dil yapısı ve imlâ sistemi bakımından gelişmesini tamamlayarak istikrara kavuşmadığından 15. yüzyıl ortalarına kadar uzanan Eski Anadolu Türkçesi’nde, yazı dili ile konuşma dili birbirinden ayrılmamıştır. Ancak, 16. yüzyıldan itibaren konuşma dili ile yazı dili birbirinden ayrılmaya başlamış, nitekim 17. yüzyılın ortalarına doğru telaffuz esasına dayanan konuşma dili ile telaffuzla bağlantısı kalmayan bir imlâya dayanan yazı dili, birbirinden olabildiğince uzaklaşmıştır. Bu uzaklaşma, Klasik edebiyatın son dönemlerine kadar sürmüştür. Bu sebeple şairlerin, aruz veznini Türk şiirine tatbikinde karşılaştıkları güçlükleri aşabilmek için, Türkçenin ses, şekil, kelime, cümle ve anlam bilgisine aykırı olmamak kaydıyla, telaffuz yani konuşma diline başvurması aruz kusuru sayılmamalı, aksine caiz kabul edilip imlâ/telaffuz çeşitliliği olarak değerlendirilmelidir.

SUMMARY

Aruz prosody, emerged from as a harmonious factor of Arabic poetry, after being used for a long time, was systemized and linked to some conditions on the basis of its structure. Despite it had been emerged before Islam, Aruz prosody gained identity of Islamic literature's component since Arabic was the formal language of Islam, moreover it had spread to other nations 'literatures which accepted Islam. In this regard, firstly it influenced Persian poetry. But naturally some problems have occurred during the application of Aruz prosody into Persian poetry because Aruz prosody was systemized by considering Arabic language, not Persian language which is very different from Arabic. In order to overcome these problems regulations which were made by considering Arabic language, has been reconsidered in compliance with Persian and eventually Persian Aruz prosody has been composed

Turks who accepted religion of Islam with the help of Iranians, began to apply aruz prosody (which was considered as basis of Islamic civilization) into Turkish poetry. Since Turks patterned aruz prosody from Persian literature, not from real owners (Arabic literature), they applied Persian aruz form into Turkish poetry. Since Persian language differs from Turkish in terms of its structure and origin, like Arabic language, during the application of Persian aruz prosody into Turkish language, some difficulties has occurred. In order to overcome these difficulties poets applied some spelling/pronunciation savings. But since a theory about Aruz prosody's application into Turkish language couldn't have been formed, there isn't a unity in savings used during application of prosody. Therefore, these applications couldn't be generalized and so they remained as poets' own efforts. If these savings were reviewed and recorded in harmony with Turkish language's phonics, morphology, vocabulary and sentence structure form and were converted into a system, maybe today it would be possible to talk about Turkish Aruz prosody beside Persian and Arabic ones. In this respect, significant part of these savings could be evaluated as Turkish aruz prosody savings.

In order to overcome difficulties faced during the application of Aruz prosody into Turkish poetry, some spelling/pronunciation savings like 'imale, zihaf, tavsil, tahrik, teskin, teşdid, tahfif, tezyid, tenkis, tebdil, tefrik' were taken into consideration. Looking at these savings in question, it is clear that these are done for two main reasons:

*to obtain closed or opened syllable which are needed to apply prosody into verse without any problems

*to eliminate the excessiveness or deficiency of syllable in the verse.

In the publications of Classical poetry, most of the pronunciation/spelling savings which were used to overcome problems during applications related Aruz prosody savings were seen as a flaw. Moreover when concluded on this idea, Arabic and Persian language structures were taken into consideration, not Turkish language structure. For this reason, while the usage of these savings of aruz prosody into their own poetry by Arabian and Persian poets is welcomed, Turkish poets' usage of these savings are considered to be flaws. This idea, usually imposed by rhetorician

Is neither true nor equitable. Yet, these savings used to eliminate problems should be evaluated in accordance with Turkish language structure and origin, not in accordance with Arabic and Persian languages structures which are very different from Turkish language. And before accepted as a prosody flaw, these savings should be checked if they have any imputation to any rule in written and spoken language. Therefore in order to overcome these difficulties, with the condition of being in harmony with Turkish language's phonics, morphology,

vocabulary sentence structure and semantics, usage of pronunciation or spoken language mustn't be regarded as defects, on the contrary it must be accepted and be considered as spelling/pronunciations variation.

KAYNAKÇA

- AKKUŞ, Metin (1991), *Nefî Sanatı ve Türkçe Divanı*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi, SBE, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- AKOVALI-ZÂDE HÂTEM (1867), *Divan*, İstanbul.
- BÂKÎ, *Divan*, İBB Atatürk Kitaplığı, Bel Yz K 0298.
- BİLTEKİN, Halit (2003), *Şeyhî Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin)*, Ankara: Ankara Üniversitesi, SBE, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- ÇETİN, Nihat (1991), "Arûz", *DİA*, C 3, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı: ss. 424-437.
- DAĞLAR, Abdülkadir (2007), "Hacı İbrahim Efendi'nin 'Şerh-i Belâğât'ı' (Metin)", *Turkish Studies International Periodical For the Languages Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 2/4 Fall: ss. 321-370.
- DÜZENLİ, Mesut Bayram (2014), *Câmiü'l-Envâr alâ Tefsîri'l-İhlâs (vr. 1b-198b)*, İnceleme-Metin, Sakarya: Sakarya Üniversitesi, SBE, Türk Dili ve Edebiyatı ABD, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- ENDERUNLU FÂZİL, *Divan*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, NEKTY02819.
- ERSOY, Mehmet Akif (2009), *Safahât*, Ankara: Hece Yayınları.
- FUZÛLÎ. *Divan*, Bulak, Kahire, 1838.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki (1985), *Fuzûlî Divanı*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki (1951), *Nedîm Divanı*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- HÜSEYİN B. AHMED SİRÔZÎ. *Câmiü'l-Envâr alâ Tefsîri'l-İhlâs*, İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi, No. 66.
- İPEKTEN, Haluk (2008), *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, İstanbul: Dergâh.
- İZ, Fahir (2010), *Eski Türk Edebiyatında Nazım*, C 1, Ankara: Akçağ Yayınları.
- KAHRAMAN, Mehmet (1996), *Divan Edebiyatı Üzerine Tartışmalar*, İstanbul: Beyan Yayınları.
- KOLCU, Hasan (2007), *Türk Edebiyatında Hece-Aruz Tartışmaları*, 2. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları.
- KÖPRÜLÜ, Fuad (1999), *Edebiyat Araştırmaları*, Ankara: TTK Basımevi.
- KÖPRÜLÜ, Fuad (1978), "Aruz", *İslam Ansiklopedisi*, C 1, İstanbul: MEB.
- KÜÇÜK, Sabahattin, *Bâkî Divanı*, (14.12.207),
<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10596,bakidivanisabahattinkucukpdf.pdf?0>
- MANSUROĞLU, Mecdut, (1956), *Çarhname*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Mecmûa-i Eş'âr*, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Fatih, 986-003.
- Mecmûa-i Şuarâ*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi Nadir Eserler Bölümü, I0021123 (02251/021123).
- MUALLİM NACİ (1307), *İstîlâhât-ı Edebiyye*, İstanbul: Şirket-i Mürettebiye Matbaası.
- NAMİK KEMAL (1303), *Tahrîb-i Harâbât*, İstanbul: Matbaa-i Ebuzziyâ.
- NEDİM (1337), *Divan*, İstanbul: İkdâm Matbaası.
- NEF'Î (1836), *Divan*, Kahire: Bulak Matbaası.
- R. MAHMUD EKREM (1299), *Ta'lîm-i Edebiyât*, İstanbul: Mihran Matbaası.
- SARAÇ, Yekta (2008), *Klasik Edebiyat Bilgisi-Belâgat*, İstanbul: Gökkuşbu.
- TARLAN, Ali Nihat (1942), *Şeyhî Divanı*, İstanbul: Maarif Matbaası.
- ULUCAN, Mehmet (2005), *Muvakkit-zâde Mehmed Pertev, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Divanı'nın Tenkitli Metni ve Tahlili*, Elazığ: Fırat Üniversitesi, SBE, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- VARIŞOĞLU, Mehmet Celal (1997), *Hâtem, Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Divanı'nın Tenkitli Metni ve İncelenmesi*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi, SBE, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- ZİYA PAŞA (1868), "Şiir ve İnşâ", *Hürriyet*, S 11, 7 Eylül, Londra.